

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

N:o 1 / Årgång 13

Februari 1938

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

P 22/B

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

	Sid.
<i>Adell, A.</i> : Fyra hymner	1
—»— Koralmelodiernas antal	54
—»— Tre hymner vid kyrkmässa	97
—»— Kyrkohandbokens böner	99
<i>Adell, K.</i> : En kyrkas orglar	157
<i>Andersson, H.</i> : Den svenska kyrkohandboken	132
<i>Cederbom, E.</i> : Koralsången 1937	66
<i>Cnattingius, B.</i> : Psalmböckernas typografi	20
—»— Sektionen för kyrklig skrud och prydnad	70
—»— Kyrklig konstlitteratur	84
—»— Medeltida gravmonument	126
—»— Bibeln och den svenska kyrkokonsten	145
—»— Nytryck av Gustav Vasa-bibeln	172
Från årets kyrkomöte	161
<i>Gustafsson, K. G.</i> : KSV:s 50-års-jubileum i Skara	151
Kyrkosångens Vänners årsredogörelse	78
<i>Johnson, I.</i> : Dansk koraldag i Lund	77
<i>Ljung, S.</i> : Psalmvalet	73
<i>Moberg, C.-A.</i> : Våra äldre koralers rytmiska utgestaltning	117
<i>Peters, K.</i> : 1695—1819—1937	4
—»— När vi i högsta nöden stå	136
<i>Runbäck, A.</i> : I koralboksfrågan	49
<i>Sandblad, N.-G.</i> : Kyrkomälaren Pehr Hörberg	27
—»— Kyrklig konst i Halmstad	75
<i>Schedin, G.</i> : Engelska kyrkomusiker	85
<i>Svanholm, S.</i> : Körarbete 1937	63
<i>Weman, H.</i> : Inför en ny koralbok	15
—»— Leufstabruksdagarna	173
<i>Ahlén, W.</i> : Svensk orgelkonst 1937	59

RECENSIONER

RECENSERAD LITTERATUR

	Sid.		Sid.
<i>Adell, A.</i> : Den svenska kyrko-		Aftonsångspostilla (Utg.: A. Malm-	
handboken	132	berg)	45
<i>Adell, A.</i> och <i>Peters, K.</i> : Tide-		<i>Atchley, C.</i> : On the Epiclesis ...	37
böner för ungdom	175	<i>Björkbom, C.</i> : Titelbladets his-	

	Sid.		Sid.
toria	142	tionsläran	184
<i>Blunt, A. W. F.</i> : What does it stands for?	39	<i>Michaelis, O.</i> : Erlebtes Kirchenlied	34
<i>Bopp, L.</i> : Liturgie und Lebensstil	90	<i>Moser, H. J.</i> : Die Melodien der Lutherlieder	34
<i>Bruce, M.</i> : The science of prayer	138	<i>Nelson, G.</i> : Den västsvenska kristendomstypen	88
<i>Bugge, A.</i> : Kristendommens kunst	94	Några gudliga visor	32
<i>Burger, L.</i> : Die Himmelsköningin	142	<i>Opperman, C. J. A.</i> : English Missionaries	90
Christliche Kunst in der Gegenwart	141	<i>Paulsson, G.</i> : Italiensk renässans	139
<i>Deise, C. G.</i> : Fabelwelt des Mittelalters	140	<i>Peters, K.</i> : Psalmvalslista	73
<i>Gabrielsson, S.</i> : Svenska psalmbokens förnyelse	33	<i>Robertsson, A.</i> : The interpretation of plaintchant	40
—: Nya psalmboken	34	<i>Schubert, Fr.</i> : Von Choral und Orgel	182
<i>Gardell, S.</i> : Gravmonument från Sveriges medeltid	126	<i>Stadener, S.</i> : Vid himmelens port	91
<i>Gennrich, P.</i> : Der Gemeindegesang des Mittelalters	34	<i>Stange, A. och Metternich, W.</i> : Der Bassenheimer Reiter ...	45
<i>Gerke, Fr.</i> : Der Sarkophag des Iunius Bassus	94	Suomen kirkko kuvissa (Lehtonen, A.)	93
<i>Gillet, H. M.</i> : The strong of the relics of passion	93	The Way in prayer	138
<i>Halm, P.</i> : Altdeutsche Kupferstiche	141	<i>Thomas, K.</i> : Lehrbuch der Chorleitung	92
<i>Harding, R.</i> : Origins of musical time	183	<i>Tyrer, J. W.</i> : Historical survey of Holy Week	36
<i>Johner, D.</i> : Grosse Choralschule	35	<i>Weise, G. och Otto, G.</i> : Die religiösen Ausdrucksgebärde ...	186
<i>Kent, H.</i> : Brændpunkter i Reformationstidens Gudstjenestordning	36	<i>Weissenbäck, A.</i> : Sacra musica	138
<i>Klotz, H.</i> : Das Buch von der Orgel	42	<i>Wennervirta, L.</i> : Suomen keskiaikainen kirkkomaalans	44
<i>Kulp, J.</i> : Luthers Leben im Spiegel seiner Lieder	34	<i>Werner, A.</i> : Vår nya psalmbok	33
<i>Lexow, E.</i> : Norske glassmalerier	185	<i>Westin, A.</i> : Kyrkoårets texter II	34
<i>Lindahl, A.</i> : Övningar i modula-		<i>Wiesenhütter, A.</i> : Johann Heermann	34
		<i>Åmark, M.</i> : Uppsala domkyrka ...	185

RECENSERAD MUSIK

	Sid.		Sid.
<i>Adell, A. och Peters, K.</i> : Antifonale till tideböner för ungdom	175	Choralvorspiele, Achtzig (Keller, H.)	43
Allsång	42	<i>Delépine-Renard</i> : Florilege	181
<i>Berg, G.</i> : Hoppas på Herren, Israel	41	<i>Distler, H.</i> : Kleine Orgelchoralbearbeitungen	139
<i>Buxtehude, D.</i> : Ty se han bar allas vår krankhet	176	—: Dreissig Spielstücke	181
		—: Geistliche Konzerte	183

	Sid.		Sid.
<i>Heller, J.</i> : På tacksägelsedagen ...	41	<i>Roman, J. H.</i> : Jubilate	176
<i>Lind, J.</i> : Koralbok	35	<i>Runbäck, A.</i> : Lid och umgäll ...	176
Musikmappe-Kantate 1937	41	<i>Salonen, S.</i> : Nyårsvigilia	42
<i>Møller, Sv. O.</i> : Pensée	43	<i>Sandberg-Nielsen</i> : Preludium	179
<i>Olson, D.</i> : Davids 84 psalm	177	<i>Sandberg, F.</i> : Herre förbarma dig	41
—: Elegisk Fantasi	178	—: O Guds Lamm	41
<i>Olson, D.</i> och <i>Joelsson, A. G.</i> : Förspel till nya koraler	179	<i>Schütz, H.</i> : The Matthew passion	177
<i>Olsson, O.</i> : Kantat vid kyrkoin- vigning	177	<i>Sjöblom, K.</i> : Jerusalem, du högt belägna stad	177
<i>Pepping, E.</i> : O huvud blodigt så- rat	41	<i>Sundblad, H.</i> : Kyrkokantat	177
<i>Raasted, N. O.</i> : Partita over. Av dybsens nød	179	<i>Torell, Hj.</i> : 100 Kanons	182
		<i>Tunder, Fr.</i> : Vår Gud är oss en väldig borg	176
		<i>Åkerberg, H.</i> : Åtta tonstycken ...	43

Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv

Organ för Kyrkosångens Vänner

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM

UTGIVEN AV

DOMKYRKVICEPASTOR ARTHUR ADELL, LUND

Tidskriften utkommer med 48-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen:
i februari, april, september december.

Red. adr.: Bredgatan 14, Lund. Tel. 058. Exp. adr.: C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt. 111. Postgiro 30843.

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr. 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm. enkel spalt.

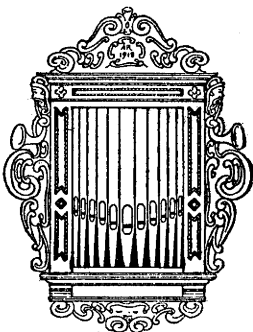
Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller: Domkyrkvicepastor A. Adell, Lund: Fyra hymner. — Kyrkoherde K. Peters Söndrum: 1695 — 1819 — 1937. — Domkyrkoorganist H. Weman, Uppsala: Inför en ny koralbok. — Intendent B. Cnattingius, Linköping: Psalmböckernas typografi. — Amanuens N. G. Sandblad, Malmö: Kyrkomålaren Pehr Hörberg (med konstbilaga). — Recensioner. — Sammanträden. — Meddelanden. — Bilagor: Kyrkokalender. — A. Adell och K. Peters: Tideböner för ungdom.

Under tryckning

PSALMVALLSLISTA utg. av *Knut Peters*. Ny uppl.

C. W. K. Gleerups Förlag / Lund.

H. LINDEGREN

ORGELBYGGARE — GÖTEBORG

POSTADRESS: KOMMENDÖRSGATAN 12
TELEFONER: BOSTADEN 42638, FABRIKEN 49338

Tillverkar piporglar, som utmärka sig
för hållbarhet o. konstnärlig intonation.
Svenskt, gediget arbete och bästa
material.

Mångårig personlig erfarenhet.

Herman Nordfors & Co.

Kyrkorgelfabrik

LIDKÖPING

Tel. Kontoret 145 Bostaden 592

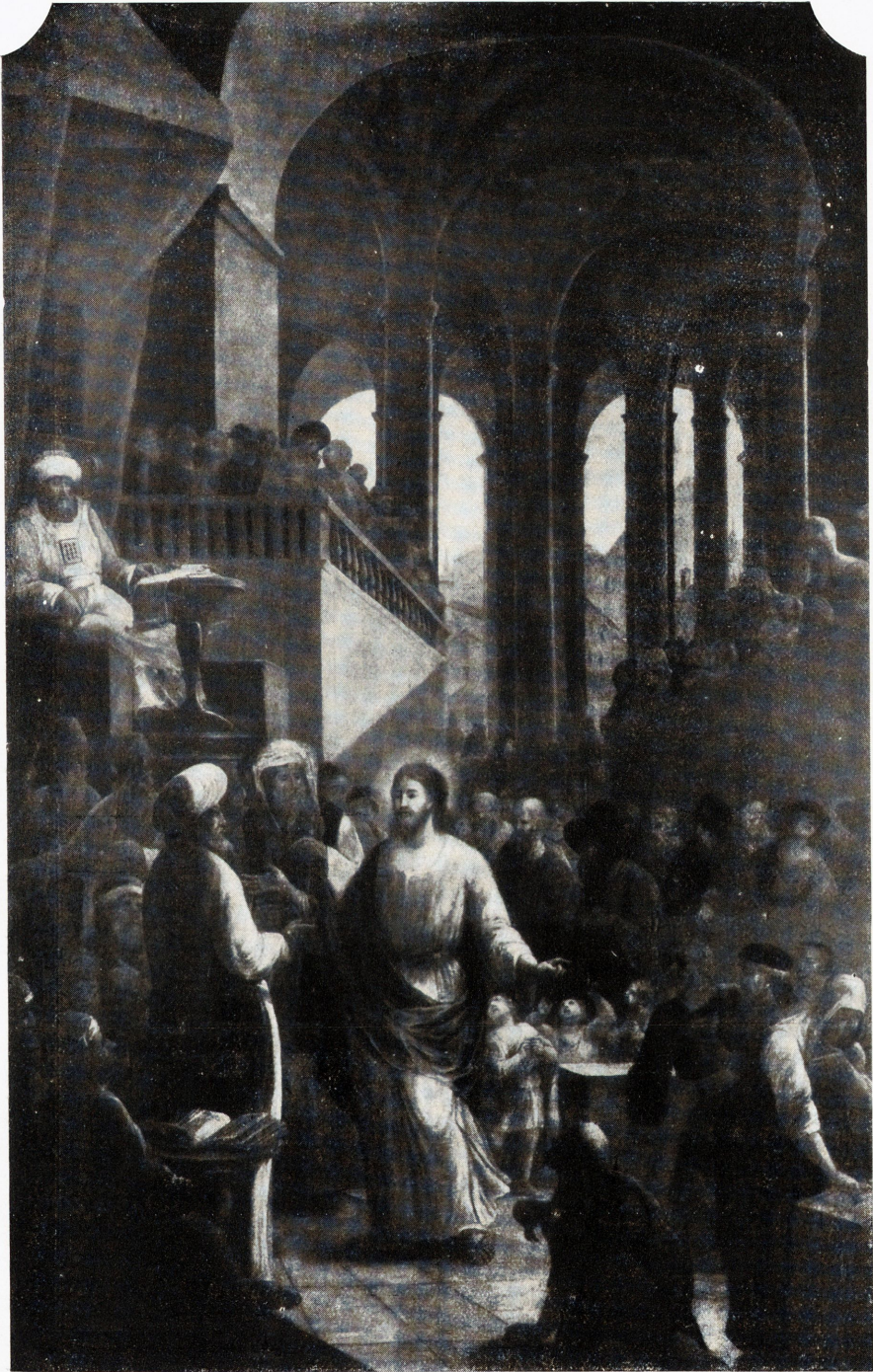
Tillverkar piporglar efter nyaste konstruktioner och efter fullt tillförlitliga system av såväl pneumatiskt som mekaniskt. Elektr. bälglåktar insätts med garanti för tyst gång. Ombyggnader, restaureringar av äldre verk utföras omsorgsfullt. Dispositioner efter såväl äldre som de nya orgelprinciperna jämte kostnadsförslag på begäran kostnadsfritt.

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE
Nya Varvet-Göteborg

Tillverkar kyrkorglar
enligt orgelrörelsens
principer.

Utför alla i yrket före-
kommande arbeten.

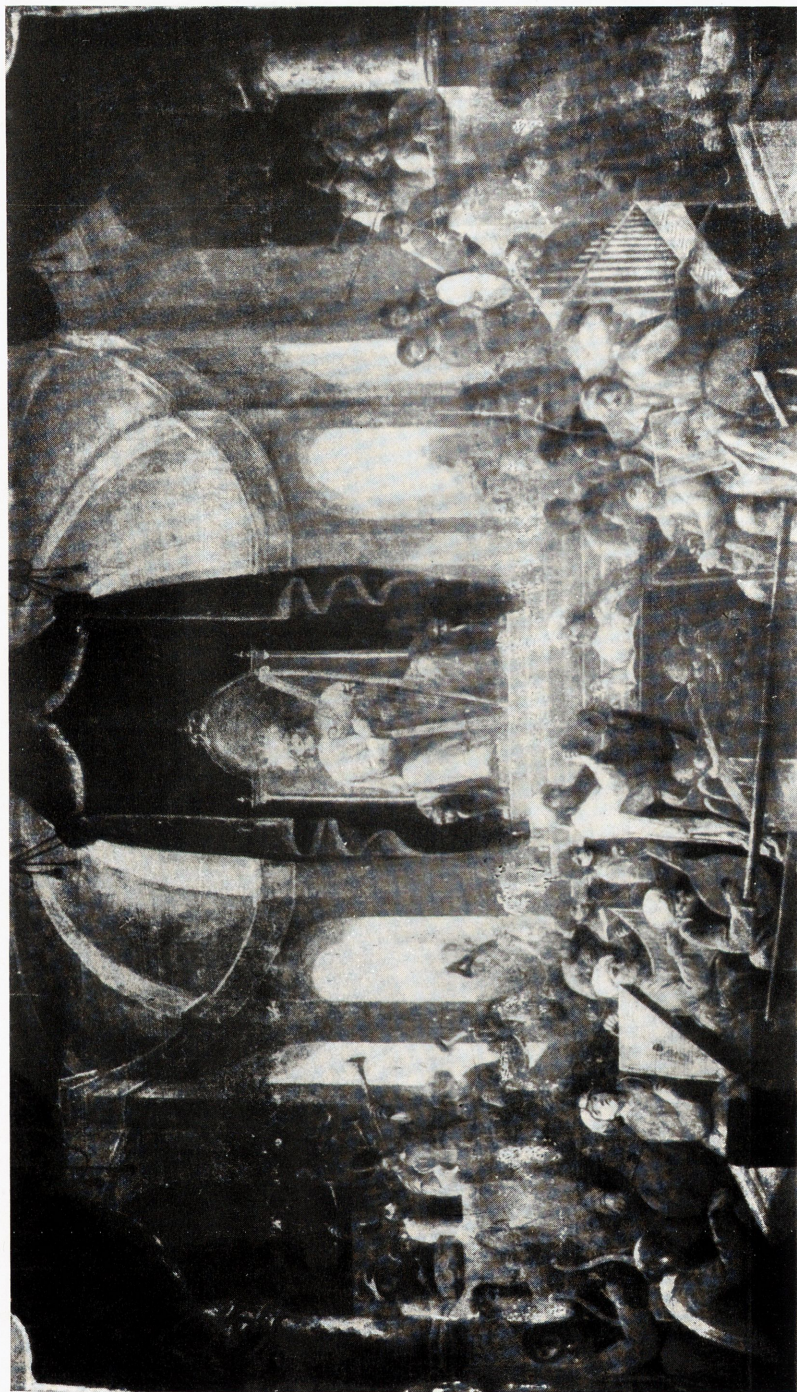

*Pehr Hörberg: Jesus lärer i templet.
Altartavla i S:t Lars kyrka, Linköping.*

Pehr Hörberg: Underverken vid Kristi död.

Altartavla i Täby kyrka, Östergötland.

*Pehr Hörberg: Davids orkester.
Oljemålning. Norrköping.*

Pehr Hörberg: Nattvardens instiftelse. Skiss till altartavla i Hölö kyrka, Södermanland.

Lavyr. Konstakademien, Stockholm.

F Y R A H Y M N E R

OM

K R I S T U S, K O R S E T O C H K Y R K A N

TILLÄGNADE FÖRFATTARENS MODER

Vår Herres, Jesu Kristi lidande

(Hymn under passionstiden)

I världens ödestimma
Guds Son sitt kors bestiger.
Då slockna himlaljusen
Och all naturen tiger.

Men fienderna ropa:
»De kristnas hopp är jordat.»
Då svarar Gud från höjden:
»Nu är mitt verk fullbordat.»

Guds kärlek seger vinner,
Då Kristus korset tager.
Se, upphöjd över jorden
Han alla till sig drager.

Drag oss till dig, o Kriste,
Vid korset oss bevara.
Låt oss med dig få evigt
I paradiset vara. Amen.

Exsultet caelum

(Hymn på apostladag)

Sig fröjde himmel, fröjde jord
Åt Faderns nådefulla ord,
Som Kristus till vår värld har bragt
Och i sin kyrkas sköte lagt.

Han själv den gode Herre var,
Som omsorg om sitt husfolk bar,
Och skänkte ur ett rikt förråd
Av nytt och gammalt, himmelsk nåd.

Apostlarna han anbefallt
 Att taga tjänares gestalt
 Och skifta kost och giva vård
 Åt rikets barn i Herrens gård.

Nu lever han i himlens land.
 Men sina män från strand till strand
 Han bjöd att gå med detta bud
 Till alla folk från allas Gud:

»Gör bättring, medan tid än är.
 Se, himmelriket kommer här.
 Och den som tror och bliver döpt
 Från synd och dom och död är köpt.»

Vi prisa dig, du nådens Gud,
 För dina trogna sändebud,
 Som gått din väg med tapper håg.
 Din kraft i deras svaghet låg.

Oss herdar sänd i deras spår,
 Som troget vårda dina får.
 Låt Herre, i din kyrka bo
 En enig, apostolisk tro.

O Fader, i all evighet
 Dig tillhör makt och härlighet.
 Dig prise varje folk och land
 Med Sonen och den Helge And! Amen.

Nisi granum

(Hymn på de heliga martyrs dag)

Om vetekornet icke dör,
 Ett ensamt korn förbliver det.
 Men om det dör i fruktbar jord
 Sin skörd mångfaldigt giver det.

Du Herre, var det korn som dog.
 Vid Golgata det jordades.
 Din död gav evigt liv till frukt.
 Och så ditt ord fullbordades.

Till dem, som hört din kallelse
 Och efterföljt dig, har du sagt:
 »Den kan mig icke vara värd,
 Som ej sitt kors uppå sig lagt.»

De heliga martyrerna,
 Som ledo fängelse och död,
 De togo sina kors uppå,
 Men sjöngo under kors och nöd.

Vad gav dem mod att kristligt dö
 Och kraft att kristligt leva här?
 De närts av vetekornets bröd,
 Det livets bröd, som Kristus är.

Ur deras död en härlig skörd
 I kyrkans famn har vuxit opp.
 En skörd av kämpars glada sång,
 Av fröjdfullt mod, av saligt hopp.

Vi prisa dig, o Gud, för dem.
 De voro alla av vår släkt,
 Som nu uti din glädje bo,
 Där segerkransen du dem räckt.

Vi tacka dig, o starke Gud,
 För deras höga föresyn.
 Uppfyll var håg med tillförsikt
 Och låt oss skåda dig i skyn.

Förena med de sällas lov
 Vårt hjärtas ringa sång, o Gud.
 Dig, Fader, Son och Helge And'
 Behage våra läppars ljud. Amen.

Dedicatio Ecclesiae

(Vid kyrkmässa)

Lik en förfaren byggningsman,
 Som gräver genom sand och grus,
 På hälleberget Herren lagt
 En evig grund för kyrkans hus.

Helvetets portar öppna sig
 Mot klippan havets vågor slå,
 Och vattenfloder storma an
 Men Kristi kyrka skall bestå.

En klar och stilla ström går fram
 Och giver glädje åt Guds stad.
 Dess flöden skänka evigt liv
 Uti det helga dopets bad.

När fienderna omge oss
Och rasa i vårt eget bröst,
Vid nådens bord Gud räcker oss
Välsignat bröd och vin till tröst.

Från himlen faller regn och snö
Befruktande förtorkad jord,
Så blomstrar själens ödemark
När Herren sänder ut sitt ord.

Då vaknar menighetens bön
Och hjärtats tacksamhet får ljud.
Sänd Anden, som oss skickliggör
Till tempeltjänst hos dig, o Gud.

Bevara själv din kyrka här
Uti en trosviss enighet.
Dig Fader, Son och Ande ske
Ett samfällt lov i evighet. Amen¹).

Arthur Adell.

1695 — 1819 — 1937.

Inför den Nya Psalmboken.

När Wallin adventssöndagen 1820 predikar i Västerås domkyrka, där den nya psalmboken då för första gången användes, talar han bl. a. också om den gamla 1695 års psalmbok och säger därvid: »Etthundradetjugofem år hava förflutit sedan den[na] psalmbok antogs — — —. Den inneslöt det yppersta, det bästa, som den tiden kunde åstadkomma i enlighet med tidevarvets behov och begrepp. Den förvarar ock flere sånger, vilka, så länge våra fäders språk och andakt lever i detta land, alltid skola finnas lärorika, dyrbara och rörande. Men den framtågande, prövande tiden har ock upptäckt och bevitnat denna boks väsentliga och stora brister. Man har funnit den alltmera obrukbar och ofullständig, så väl i anseende till det myckna otjänliga, den innehåller, som i anseende till det myckna angelägna, den saknar. Den förlägenhet i vilken man härigenom kom, blev i synnerhet märkbar vid den offentliga gudstjänsten, och den enskilda uppbyggelsen måste oftast söka sin näring ur andra källor. Redan för nära 60 år tillbaka var därför en kristelig överhet betänkt på detta viktiga behovs avhjälpande. Kunnige män utsågos, betydliga medel anslogos till företagets främjande och verkställighet. Förslag utkom; flera förslag och försök hava sedermera tid efter annan framgivits, under

¹) Dessa fyra hymner äro hämtade ur *Kyrkoårets aftonböner* (C. W. K. Gleerups förlag).

det församlingens väntan allt mera spändes, dess önskningar allt högre och allmänna yttrades utan att dock uppfyllas.»

Tänkte man Wallin, när han skrev ned dessa ord, att hans beskrivning av den gamla psalmbokens öden i den svenska kyrkoförsamlingen samtidigt voro en profetia om vad hans livsverk — 1819 års psalmbok — skulle få uppleva? Antagligen gingo hans tankar också i den riktningen. Det torde framgå av följande ord litet längre ned i samma predikan: »Ett tidevarv sänker sig nu, under vilket ditt folk sjöng den gamla sången. Kanske skall den nya sjungas ett annat århundrades dag, vars afton ingen av oss upplever¹⁾. Då blir ock denna bok gammal.»

Aldrandet ligger i alltings natur. Och trots att den Wallinska psalmboken — liksom dess företrädare — visat en utomordentligt seg livskraft, har även för den till sist kommit den dag, som Wallin skådade i fjärran, då hans verk skulle avlösas av en ny svensk rikspsalmbok, den tredje i ordningen i vår kyrkas historia. Före 1695 kan man nämligen icke tala om en svenska kyrkans psalmbok i vår mening. Långe förblev psalmboksutgivandet ett privatföretag och den första psalmboken av mera officiell natur — den s. k. Upsalapsalmboken av 1645 — blev aldrig påbjuden för hela kyrkan utan endast anbefalld och synes ingalunda alltid hava haft det så lätt att hävda sig i konkurrensen med de privata sångsamlingarne.

Den svenska kyrkan har sålunda förbrukat tvenne rikspsalmböcker och tar nu den tredje i bruk. Det ligger då nära till hands att draga upp några paralleller mellan de två eller de tre, där detta låter sig göra.

Mellan den Svedbergska och den Wallinska psalmboken å ena sidan och 1937 års psalmbok å den andra föreligger en karakteristisk olikhet som är utsagd redan i namnen. Vid 1695 års psalmbok är Svedbergs namn oupplösligt knutet liksom i ännu högre grad är fallet med Wallins vid 1819 års. För 1937 års psalmbok finnes intet motsvarande namn. Det enda tänkbara — biskop J. A. Eklunds — är icke motiverat på samma sätt som Svedbergs och Wallins.

Den påtalade olikheten kan synas vara av huvudsakligen formell natur. Men bakom denna formella skillnad döljer sig en djupgående inre olikhet. Våra båda första rikspsalmböcker äga en inre enhetlighet som den sista saknar. De båda första äro helgjutna verk på ett annat sätt än den sista. Man har inför åtskilliga av de nyintagna psalmerna svårt att värja sig för den tanken: det måste bero på en ren tillfällighet att just den texten kom in. Man kan knappast undgå att minnas hur godtyckligt många namn i vår nuvarande almanackas namnlängd petades in. Man likasom hör kompromissandet: du skall få in den där psalmen bara jag får in den här.

¹⁾ Förf. hade till ingång valt början av den 96:e psalmen: »Sjungen Heranom en ny sång» etc.

Vid den nu gjorda jämförelsen har det gällt de olika psalmböckernas tillkomst. Då har det varit möjligt att också draga in den sista i jämförelsen. Övergå vi däremot till en jämförelse mellan psalmböckernas öden under lifstiden få vi nöja oss med de båda nu utlevade.

Här äro då åtskilliga likheter påtagliga. Bådas livslängd blev ungefär densamma. De få år som skilja sakna betydelse. Det är icke tu tal om att båda vid sin hädanfärd måste inräknas i åldringarnes skara. Ett och ett kvarts sekel är en utomordentligt hög ålder icke blott för en människa utan ock för en psalmbok. Man kan emellertid åldras på olika sätt. Det finnes människor om vilka det med full sanning kan sägas att de åldras med behag. Vi som upplevat den Wallinska psalmbokens ålderdom, kunna vittna att detta uttryck i enastående grad kunnat tillämpas på denna bok. Naturligtvis har hon lidit av ålderdomskrämpor — och jag återkommer senare därtill — men dock icke i högre grad än att tre fjärdedelar av hennes psalmer kunnat i praktiskt taget oförändrad gestalt ingå i den nya psalmboken, vars ojämförligt värdefullaste del de utgöra.

I detta avseende ligger saken något annorlunda till med den Svedbergiska psalmboken. Hennes ålderdomstecken voro mycket mera iögonfallande. Redan i fråga om sättet att återgiva de kristna tankarnes innehåll var hon vid början av 1800-talet utan tvivel stundom betänkligt efter sin tid. Ännu mera påtaglig var hennes språkliga efterblivenhet. Enligt samtida vittnesbörd var denna så stor att psalmboken för dess skull inom de s. k. bildade klasserna utsattes för både mycket och groft skämt. Wallin kunde ej heller i sin psalmbok upptaga mer än ungefär hälften av den gamla psalmbokens 413 nummer och av dessa av honom upptagna psalmer hava de flesta genomgått en ganska kraftig bearbetning av Wallin eller hans medhjälpare.

Självfallet har Wallin klandrats för att han varit för hårdhänt vid sin sovring av gamla psalmbokens material. Av de av Wallin förbigångna ungefär 200 psalmerna ha icke mindre än c:a 125 i senare tid bearbetats och upptagits i de många olika psalmboksförslagen. Strängast i sin kritik av Wallin på denna punkt är Alin, som i sitt förslag upptager icke mindre än 90 psalmer ur 1695 års psalmbok som uteslutits av Wallin. Tiden har emellertid på det mest lysande sätt givit Wallin rätt. Den efterskörd som i 1921 års Nya psalmer gjordes ur 1695 års psalmbok omfattar blott 16 nummer och detta tal har icke ökat 1937¹⁾.

¹⁾ Frånsett det s. k. liturgiska bihanget (601—612) stammar blott en enda av de 1937 nytillkomna psalmerna (113) från 1695 års psalmbok. Däremot ha följande 5 psalmer i 1921 års Tillägg, som äro upptagna ur den Svedbergiska psalmboken, uteslutits 1937: 508, 552, 554, 578, 663. — Under n:r 113 i 1937 års psalmbok står: »M. Luther (1524). E. Evers (1902)» etc. Anledningen till att Evers namn placerats här synes dunkel. Den bearbetning av 1695: 163, som här föreligger, uppträder nämligen redan i Runebergs psalmboksförslag 1857 (n:r 163) och torde vara verkställd av utgivaren. Runebergs text har sedan varit

Att den Svedbergiska psalmboken i början av 1800-talet verkade långt äldre och mer äldrig än den Wallinska för vår tid — därpå behöva icke ord spillas. Men den naturliga förklaringen ligger nära till hands. Svedberg hade endast ytterst försiktigt rört vid de gamla texterna. Många av dem stå därför i hans psalmbok ordagrant som de flutit ur en Olavus eller Laurentius Petris penna. Många texter voro sålunda vid psalmbokens tillkomst redan ett eller halvtannat sekel gamla. Därtill kommer att mellan 1695 och 1819 har svenska språkets historia att uppvisa namnet Olof von Dalin.

Trots den språkliga efterblivenheten var den Svedbergiska psalmboken i början av 1800-talet en ganska livskraftig åldring. Det visas bäst därav att efter Wallins »avdämning» dess psalmer kommo att utgöra det i religiöst avseende värdefullaste i 1819 års psalmbok och därmed ock i psalmboken 1937.

Med det historiska perspektiv som står oss till buds är det lätt att se de båda böckernas stora förtjänster. Samtiden dömde under stundom annorlunda. Båda psalmböckerna blevo föremål för kritik som föranledde att revisionstanken i båda fallen jämförelsevis snart togs upp. Sjuttonhundratalets första psalmboksförslag utkom 1765/67. Det första officiella förslaget under 1800-talet utkom 1889. I båda fallen kom det första officiella förslaget sålunda i vederbörande psalmboks 70:e år.

Både när det gäller 1700-talets psalmboksarbete och när det gäller 1800-talets må vi vara glada att varken det första eller det andra förslaget antogs utan att frågan fick mogna under en lång följd av år och under mycket arbete, som mången gång icke tjänade till annat än att visa sin egen oduglighet. När frågan gäller den Wallinska psalmbokens tillkomst är detta uppenbart. Ingen tvekan kan råda. Inför historien om den sista psalmbokens tillblivelse kanske icke allt ligger lika klart. Det synes dock svårt att bestrida att om något av kommittéförslagen 1889 eller 1896 antagits till gällande psalmbok, så hade revisionsfrågan varit minst lika brännande som den nu var. Vi måste glädja oss åt att vi genom denna väntan fått sådana namn som J. A. Eklund, Edvard Evers och Paul Nilson representerade i vår psalmbok även om vi genom ytterligare några års tålmod kunnat få något mognare frukter av den vår i psalmdiktningens tider som vissa tecken sia om.

Bland orsakerna till revisionsbehovet nämner Wallin särskilt »det myckna otjänliga» som den Svedbergiska psalmboken innehöll och »det myckna angelägna», den saknade. Orden skulle myc-

föreom för många bearbetningar och förkortningar innan psalmen erhöi sin nuvarande form. En av dessa bearbetningar är Evers av år 1902, som dock för psalmens nuvarande lydelse nästan saknar all betydelse. Den gamla psalmbokens text är tryckt redan 1567. Att Evers 1902 översatt den gamla Lutherpsalmen — den uppfattningen får man av författareuppgiften — är sålunda fullständigt fel.

ket väl kunna vara tagna ur debatten kring den Wallinska psalmbokens revision ungefär ett århundrade senare. Självfallet måste man emellertid därvid ihågkomma att varje tid har sina egna behov och sin egen uppfattning av vad som är otjänligt och angeläget. Många av de psalmer som Wallin ansåg angelägna ha utan tvivel 1937 kastats ut såsom i hög grad otjänliga. Av intresse är Wallins påpekande att det i synnerhet var vid den offentliga gudstjänsten som man kände psalmbokens brister. Detta visar att Wallin hade en viss uppfattning av vad jag skulle vilja kalla psalmbokens liturgiska karaktär. Psalmboken är i första rummet församlingens gudstjänstbok. Detta kände Wallin och förvandlade den gamla — i detta avseende huvudsakligen av språkliga skäl bristfälliga — Svedbergiska psalmboken till en gudstjänstbok som få; en gudstjänstbok som ännu efter mer än 100 år står lika ung och frisk som någonsin. Tänk blott på ett sådant ämne som missionen. Den Wallinska psalmbokens brist på missionspsalmer har klandrats. Vi böra med tacksamhet erkänna de bidrag som vi i det stycket fått av senare tider. Men det lärer vara omöjligt att påstå att bland dessa finnes ett enda som i fråga om skönhet och kraft kan mäta sig med de Wallinska psalmerna »Vi love dig, o store Gud»; »Hans kyrka i sitt frö så späd» eller »Nu stormen, o tider, hans kyrka står fast». För den »offentliga gudstjänstens» behov göra de tillfyllest.

Det är icke heller »den offentliga gudstjänstens» behov som drivit fram den senaste psalmboksrevisionen. Det är snarast uppseendeväckande hur praktiskt taget fullständigt främmande den liturgiska synpunkten varit för de flesta av de män som arbetat med psalmbokens förnyelse. Det är otroligt vad de nytillkomna psalmerna skänka lite material för rent gudstjänstligt bruk.

Bristen på »tjänliga» psalmer har i vår tid i stället gjort sig gällande i de speciellt moderna kyrkliga arbetsformerna. Vi kunna tänka på söndagsskolarbetet eller ungdomsföreningsväsendet eller sy- och missionsföreningarnes sammankomster. Det är också till dessa och dylika verksamhetsformers intressessfär som vi kunna lokalisera de flesta av de nya psalmerna. Man kan således iakttaga en förskjutning från gudstjänsten mot andra »verksamhets»-former, från det centralt religiösa ut mot periferien. Psalmboken har från gudstjänstbok alltmer blivit mötesbok. Denna förskjutning har emellertid icke börjat nu utan redan förut och det är av stort intresse att följa den genom tiderna.

Vår svenska evangeliska psalmdiktning har från begynnelsen varit gudstjänstligt betonad i allra högsta grad. Gudstjänsten har varit dess ursprungliga och egentliga inspirationskälla. Detta faller genast i ögonen vid en blick på vår äldsta fullständigt bevarade psalmbok av år 1536. Av dess 47 psalmer har nämligen icke mindre än 2/3 direkt anknytning till gamla liturgiska texter, varvid till liturgiska texter även räknas sådana bibeltexter som regelbundet återkommo i kyrkans gudstjänster.

Låt oss först stanna vid de psalmer som kunna betecknas såsom bibelparafraser. Blott i förbigående må därvid anmärkas att de tre nytestamentliga cantica: Benedictus (Sakarias lovsång), Magnificat (Marie lovsång) och Nunc dimittis (Simeons lovsång) i sin prosaiska form återfinnas i denna psalmbok likasom och i den Svedbergska. Betecknande nog strökos de 1819 för att emellertid åter införas 1937, dock för säkerhets skull i det bihang med »hymner och sånger för särskilda gudstjänster», som avslutar vår nya »enhetliga» psalmbok och om vilka förvisso kommer att gälla: non leguntur. Sin förvisningsort dela dessa bibliska lovsånger med andra av kristenhetens berömdaste hymner, såsom Laudamus (vilken ju hos oss endast användes i högmässan, men som ändock föres till psalmer för särskilda gudstjänster), Te Deum och Dies irae.

Vi lämna emellertid dessa och övergå till de egentliga bibelparafraserna. 1536 möta icke färre än 9 omskrivningar av psalmer ur psaltaren, bland vilka vi återfinna sådana texter som »Vår Gud är oss en väldig borg» och »Av djupsens nöd, o Gud till dig». Det är en utomordentligt viktig psalmform som härmed införas i vår psalmdiktning. Psaltareparafrasen har spelat en så betydelsefull roll i svensk hymnologisk historia att vi ha svårt att göra oss ett begrepp därom. Någon föreställning därom få vi dock om vi betänka att av den Svedbergska psalmbokens 413 nummer bildade nummer 22—112 en slutna grupp »Konung Davids Psalmer». Nära 2/3 av psaltarens psalmer funnos sålunda parafraserade i 1695 års psalmbok och psaltareparafraserna utgjorde nära 1/4 av hela psalmbeståndet. Wallin löste upp denna grupp och utplanterade vad han ansåg brukbart på olika platser allt efter innehållet. En eller annan ny psalmparafras uppträder väl i 1819 års psalmbok men de sakna nog i regel större värde. I den sista psalmboken finnes väl icke mer än en enda psaltareparafras från vår egen tid (»Herren är min herde god»). Det är lika förklarligt att 1500- och 1600-talets psalmister sökte sin inspiration i bibelns egen psalmbok som det är beklagligt att vår tids psalmdiktare i så hög grad ignorera denna inspirationskälla. Förhållandet är i hög grad belysande för tesen om psalmdiktningens frigörelse från gudstjänstlivet — om dess flykt från det centralt religiösa till det efemärt aktuella. Många av våra psaltarepsalmer stå där i vår psalmbok efter att ha tjänat församlingen i 300 eller 400 år lika unga och friska som då de flöto ur sina författares penna. Törs man för åtskilligt av det år 1937 nytillkomna psalmmaterialet våga förutspå en livslängd av 3 eller 4 decennier? Finnes det icke sidor i den nya psalmboken, där mögelfläckarne börja framträda redan innan ännu trycksvartan hunnit torka i normalupplagan?

Psaltaren hade varit den medeltida kyrkans gudstjänstbok i alldeles särskild mening. Ur den lästes eller sjöngos de dagliga bönetimmarne, tidegården, som dessa gudstjänster med ett ge-

mensamt namn kallades här hos oss. Stycken ur psaltarens psalmer utgjorde ock den ojämförligt viktigaste delen av de sånger som sjöngos i mässan. Psaltaren kunde präster och munkar utantill. Ingen bok var så älskad och brukad som den. Och det är icke underligt att denna kärlek till psaltaren levde kvar i ett par århundraden efter reformationen. Det är icke att undra över att denna bok blivit vår psalmdiktningens viktigaste inspirationskälla.

Vid sidan av psaltaren finnes det stycken ur bibeln som måste vara särskilt kära för alla som deltaga i kyrkans gudstjänstfirande. Är efter år återkomma söndagsevangelierna på sina bestämda dagar. De ge oss de viktigaste tavlorna ur evangeliets rika bildgalleri. Genom våra söndagsevangelier stå dessa bilder levande för våra ögon. Att dessa söndagsevangelier skulle vara en betydelsefull inspirationskälla för en till gudstjänstlivet knuten psalmdiktning är tydligt. 1695 års psalmbok har ock (n:r 201—215) en särskild avdelning under rubriken »Psalmer över några söndagsevangelier». Det är betecknande att vi redan 1536 kunna spåra begynnelsen till denna avdelning. Där äro sammanförda 4 sådana »söndagsevangelier», dock utan särskild rubrik. Att dessa evangelioparafraser uppvuxit direkt ur gudstjänstens behov behöves icke sägas. De voro — som vi kunna se av både 1614 och 1693 års handböcker — avsedda att vara vederbörande söndagens huvudpsalm, alltså gradualpsalm. Vilken utomordentligt värdefull tanke som denna avdelning gömmer i sig förstå vi om vi besinna att bland dessa evangelioparafraser återfinnas sådana oskattbara pärlor som »Så högt har Gud oss till stor fröjd» och »Oss kristna bör tro och besinna», den förra lika självskriven som gradualpsalm på Annandag Pingst som den senare på 15 s. e. Trefaldighet. Låt oss vidare tänka att varje söndag ägde en psalm av motsvarande religiösa och poetiska kvalitet som den i lika hög grad kunde kalla för sin. Hur skulle icke detta hjälpa oss att sjunga in kyrkoårets rytm i församlingens hjärta.

För denna avdelning i den gamla psalmboken synes Wallin nästan fullständigt hava saknat förståelse. Av dess 14 psalmer har han blott upptagit de två nyss nämnda. Begripligt nog. Dessa psalmer voro ju i särskild grad gudstjänstpsalmer. Men Wallin levde i den djupaste vågdal som vår liturgiska historia har att uppvisa. 1811 års Handbok hade gått så långt att den strukit gradualpsalmen. Något behov av dylika psalmer förefanns sålunda icke. Denna liturgiska otymplighet har ju lyckligtvis senare (1860) rättats. Man hade då kunnat vänta ett nytt intresse för till söndagsevangelierna anknutna psalmer. Därav blev emellertid intet. Det är belysande för den rådande bristen på förståelse för psalmbokens gudstjänstliga betydelse att det är omöjligt att ur allt det nytillkomna materialet uppleta mer än tre eller fyra passabla gradualpsalmer.

Ett karakteristiskt bidrag till belysande av denna brist på förståelse för allt som icke på ena eller andra sättet smakar aktu-

ellt är ock det öde som gått över de trenne sekvenser som intill 1819 utgjorde en prydnad för vår psalmbok. Tvenne av dem — julsekvensen »Alle kristna fröjda sig» och påsksekvensen »Jesus Kristus han är vorden» framdrogos ur glömskan av Norén och Morén på grund av deras utomordentliga melodier och gjordes lättillgängliga genom 1914 års Hymnarium. Trots detta har intet försök gjorts att rädda dessa skatter åt psalmboken och — koralboken. Gudstjänstens liturgiska sida saknar man förståelse för i predikandets tidevarv.

Vill man söka ytterligare bevis för att den svenska psalmdiktningen mycket tydligt pekar hän mot liturgien såsom sin viktigaste inspirationskälla är det lätt att visa på ytterligare ett par psalmgrupper. 1536 års psalmbok innehåller icke mindre än 12 översättningar av tidegårdshymner, som allt intill 1819 markera psalmbokens samhörighet med det gamla gudstjänstlivet. Ännu bevarar vår psalmbok åtminstone en liten kvarleva av dessa dyrbara skatter i t. ex. »Nu kommen är vår påskafröjd» och »Kom, Helge Ande, Herre god».

Tidigt möta vi ock de viktigaste partierna av mässans ordinarium »översatta» till evangeliska psalmer. Gloria blev »Allena Gud i hemmelrik», Credo blev »Vi tro på en allsmäktig Gud», Sanctus möter oss i den gamla tropen »Dig vare lov och pris, o Krist» och Agnus Dei förvandlades till den svenska kristenhetens mest kända psalm »Guds rena Lamm oskyldig». Redan det blotta uppräknandet av dessa texter säger oss tillräckligt om den oförljkeliga inspirationskälla som gudstjänsten utgör för den psalmist som förstår att försänka sig i dess väsen. Och vi tro att en av nutida psalmisters största svagheter är deras oförmåga att utnyttja de impulser, bibeln och kyrkans gudstjänstliv erbjuder.

Dock vore det icke rätt att uteslutande se förtjänsterna hos det gamla och bristerna i det nya. Även om nutiden icke hör till de stora dagarna i psalmdiktningens historia skall dock icke nekas till att den kan uppvisa ett och annat vårtecken. Dit räknar jag dock icke en sådan psalm som 139: »Som sol om våren stiger» även om både sol och vår upprepade gånger återkomma. En dylik psalm visar snarast hur långt bortkommenheten kan gå när man i förnäm avskildhet från församlingen diktar aus der Tiefe des Bewusstseins. I all sin praktfulla modernitet är en dylik psalm född med ålderdomens drag på sitt ansikte.

Nej, till de verkligen hoppfulla tecknen inom nutida svensk psalmdiktning torde i första rummet böra räknas att den yngre diktargenerationen tyckes börja närma sig skriften och altaret. Det ser ut som om vi åter skulle kunna få verkliga gudstjänstpsalmer. Ett par tecken som tyda på denna nya vår ha verkligen fått komma med i den nya psalmboken. Det är främst Gabrielssons martyrpsalm »O Gud, för de trogna martyrer» (150) samt tvenne psalmer inför den Hel. Nattvardens härlighet. Den ena är Frostenssons omskrivning av den äldsta kända utombibliska nattvards-

bönen (Ur »De tolv apostlarnes lära»): »Som spridda sädeskor-
nen»; den andra Gabrielssons ståtliga nattvardstacksägelse: »Gud,
vår lösta tunga». Någon skulle kanske vilja tillfoga som ett
tredje exempel Frostenssons »Du öppnar, o evige Fader, i Kristus
din famn» (198). I så fall må därtill svaras att författaren i denna
psalm ännu leker med ett alltför individualistiskt versschema
för att kunna tagas på allvar som psalmist.

Vilja vi fånga det specifikt nya i den nya psalmboken ha vi i
första rummet att vända oss till de psalmer som taga sikte på
det s. k. moderna kyrkolivets särskilda behov.

Hit bör framför allt räknas söndagsskolan, vilken som kyrklig
arbetsform för varje år visar sig allt mera nödvändig. Under n:r
512—522 är sammanförd en avdelning psalmer för barn väl när-
mast avsedda för söndagsskolans behov. Det mesta i denna av-
delning kan man studera med tacksamhet över psalmbokens rike-
dom i övrigt som gör att man icke behöver känna fattigdomen i
det mesta av vad som här bjudes så tryckande. Det är svårt att
säga vilket som är värst: när barn äro lillgamla eller vuxna bliva
tillgjort barnsliga. Man må innerligen hoppas att denna avdelning
blir den i söndagsskolan minst brukade.

Till det moderna kyrkolivets behov höra ock ungdomspsalmer.
Med glädje må konstateras att ämnet »Ungdom» visat sig vara en
bättre inspirationskälla än ämnet »Barn». Om än mycket bland
dessa ungdomspsalmer är svagt så möter oss dock här även alster
av verklig inspiration, såsom Eklunds »Med Jesus fram i de
bästa åren» (531). Sam Rönnegårds »När stormens lurar skalla»
(534) har fått träda i stället för den av kyrkomötet intagna:
»Öden mörkna, öden glimma». Man kan icke vara tillskyndaren av
denna ändring annat än tacksam och beklaga att icke ett sådant
sorgligt bidrag som 527: »O du som ser, o du som vet» också
blev ersatt av en brukbarare psalm.

Till det moderna kyrkolivet hör ock den ekumeniska tankens
frammarsch. På tvenne sätt har denna tanke fått komma till ut-
tryck i vår sista psalmbok. Dels har här upptagits en del av de
frikyrkliga samfundens sånger. Beträffande dessa frågar man sig
blott alltför ofta, varför just det allra svagaste uppletats ur dessa
sångsamlingar, av vilka de flesta dock innehålla icke så litet goda
ting. Dels har blicken riktats ut över icke blott Tyskland utan
ock England. Vår psalmdiktning har hittills i otroligt hög grad
varit beroende av Tyskland och vi ha knappast skäl att ångra dess
orientering åt det hållet. Vi ha icke alls någon anledning att önska
oss England i våld på denna punkt. Men att även den engelsk-
talande kristenheten blivit representerad i vår nya psalmbok med
ett mindre antal bidrag är att hälsa med odelad glädje.

Ett annat utmärkande drag i modernt kyrkoliv är av mera for-
mell natur. Man rädes för det högtidliga. Kyrkan skall — för att
tala med en känd författare — ta av sig i skjortärmarne. Vår
psalmbok vore icke av år 1937 om detta drag sänkades. Ja, det

är väl knappast för mycket sagt att man vid vissa psalmer har intrycket att den enda inspirationskällan varit vardagligheten. Om en sådan inspirations art är onödigt att yttra sig. Men med sina 600 nummer har ju vår psalmbok råd att inom sina permar hysa ett betydande antal döda psalmer.

När en ny psalmbok tages i bruk ligger det nära att framkasta frågan: hur skall denna nya psalmbok komma att fylla sin uppgift? Innan man vågar några gissningar härom vore det kanske icke utan intresse att göra sig den frågan beträffande våra båda äldre rikspsalmböcker: Hur ha de fyllt sin uppgift? Någon tvekan om svaret kan icke finnas. Båda ha de i stort sett svarat mot mycket högt ställda fordringar. Att de brustit i detaljer ligger i sakens natur. Men som helhetsomdöme måste gälla att de var under sin tid på bästa tänkbara sätt tjänat vårt folks andliga fostran. Och vi må anse oss ha rätt att hoppas att något liknande skall kunna sägas också om 1937 års psalmbok, när en gång dess arbetsdag är fullbordad. Om vi med tillförsikt uttala en sådan förhoppning så är det emellertid icke på grund av det nya, som tillkommit utan tack vare det myckna gamla goda som bevarats.

Låt oss tänka på de viktigaste av de mångskiftande uppgifter som ligga framför 1937 års psalmbok. I första rummet skall hon vara församlingens gudstjänstbok. Såsom sådan har hon knappast förlorat genom de uteslutningar som skett. Ytterst få av de uteslutna psalmerna figurerade någonsin på nummertavlan. Där emot måste hon såsom gudstjänstbok obestriddligen anses ha vunnit genom den nya uppställningen och genom en del av de nya psalmerna. Därtill kommer att några av de gamla psalmerna genom uteslutning av en eller flere verser blivit ofantligt mycket användbarare än förr. Vi anteckna med tacksamhet uteslutningarna ur W. 47. Nu kan man få i följd sjunga de båda utomordentliga verserna »O Jesu Krist, du nådens brunn» och »Omkring ditt kors, o Jesu kär». Genom uteslutande av några verser ur 110 har denna psalm blivit en strålande påskhymn, icke längre än att den i sin helhet kan uppsättas på nummertavlan. Hur många gånger har man icke önskat att kunna sätta upp hela W. 168 »Store Gud, som handen räckte» men hindrats av den omöjliga tredje versen. Denna är nu borttagen.

Naturligtvis hade man i det längsta förhoppningar att gudstjänstlivets speciella krav skulle bättre bli tillgodosedda. Trots att så icke blev fallet ha vi likväl ingen anledning att beklaga oss över psalmboken som gudstjänstbok.

Vid sidan av sin uppgift som gudstjänstbok skall psalmboken ock vara församlingens näst Psaltaren förnämsta bönbok för enskild andakt. Vid den enskilda andakten kommer kanske ett och annat av det som uteslutits att saknas. Men i gengäld skall viligt erkännas att åtskilligt av det nyintagna materialet just vid den enskilda andakten torde kunna göra god tjänst. Många av dessa »enkla vittnesbörd» som icke passa i kyrkan ha åtskilligt

att säga i bönekammarens avskildhet. På det stora hela taget måste man nog anse att psalmboken såsom enskild bönbok vunnit icke så litet på revisionen.

Vi må ock — trots de tveksamma ord som nyss uttalades inför avdelningarne »barn- och ungdomspsalmer» — hoppas att psalmboken måtte komma att kunna väl fylla sin uppgift i söndagsskola och ungdomsarbete. Det synes nämligen som om man i arbetet bland barn och ungdom snart måste tröttna på de i allmänhet så obetydliga sånger dessa avdelningar innehålla. Då — får man hoppas — skall nödvändigheten driva både söndagsskola och ungdomsverksamhet in i det myckna gamla goda som psalmboken har att bjuda. Det är åtminstone att önska att psalmboken så skall få bidra till en religiös fördjupning av det viktiga arbetet bland barnen och ungdomen.

Man skulle ock kunna tala om psalmbokens betydelse som allmänt kulturdokument. I det avseendet står den avgjort efter sin närmaste föregångare. 1937 års psalmbok är snarast ett allvarligt tecken på huru klyftan mellan kultur och kristendom under senare år betänkligt vidgats allteftersom den pågående allmänna sekulariseringstendensen vunnit terräng.

En annan viktig fråga är slutligen hur den nya psalmboken skall fullgöra sin betydelsefulla musikaliska uppgift. Det kan icke förnekas att i den evangeliska kyrkomusiken bildar psalmboken och dess musikaliska komplement, koralboken, ryggraden. De krav som i detta avseende ställas äro utomordentligt stora. Det är förvisso lugnt och tryggt att även härvidlag kunna peka på det myckna gamla goda som vi äga i vår fäderneärvda melodiskatt. Ty av det nya i melodiväg som i det nya koralhäftet sett dagen bär alltför mycket en för svensk koraltradition främmande prägel.

*

*

*

När den nya psalmboken tages i bruk kan vår evangeliska kyrka se tillbaka på en 400-årig hymnologisk utveckling. De stora milstolparne bilda de tre åren 1695—1819—1937. Det synes mig omöjligt att förneka att både 1819 och 1937 års psalmböcker stå efter den gamla karolinska psalmboken ifråga om religiöst djup och innerlighet. I kulturellt hänseende åter betecknar utan tvivel den Wallinska psalmboken kulmen i svensk psalmdiktning. Skulle man efter känt föredöme försöka en presentation av de tre psalmböckerna skulle det kanske kunna ske så: 1695 års psalmbok — vår centralt religiösa psalmbok; 1819 års psalmbok — vår religiöst kulturella psalmbok; 1937 års psalmbok — vår av kyrkomötet antagna psalmbok.

Den nya psalmboken bär alltför mycket kompromissandets prägel. Den tillfredsställer ingen. Den kan icke framkalla någon entusiasm. Vi taga emot den därför att det skall så vara. Vi hoppas att den skall vinna på närmare bekantskap.

Knut Peters.

Inför en ny koralbok.

Den av Kungl. Maj:t tillsatta koralbokskommittén fick ett tvåfaldigt uppdrag. För det första gällde det att se till, att den nya psalmboken kunde sjungas, när den blev av Konungen stadfäst. För det andra fick kommittén i uppdrag att därefter verkställa en slutlig revision av koralboken i dess helhet. Det första uppdraget kan anses löst i och med att kommittén den 10 dec. 1937 till Statsrådet Engberg överlämnade på Diakonistyrelsens bokförlag utgivna »Koraler jämte melodihänvisningar till de nya texterna i Den Svenska Psalmboken».

Detta koralhäfte med dess 44 melodier, melodihänvisningar inte att förglömma, må enligt Kungl. Maj:ts beslut användas jämsides med den nya psalmboken, intill dess att ny koralbok föreligger. Den nya psalmboken har ju ännu inte tagits i mera allmänt bruk och därav följer, att de nya melodierna ej heller kommit att prövas, där de äro avsedda att tjäna: i församlingens gudstjänst. Ty det må betonas: hållbarheten hos och värdet av en koral avgöres av den sjungande församlingen. Detta hindrar ingalunda, att man på sina håll redan är färdig med avgörande omdömen. Betygsättningarna dugga ganska jämnt, ros och ris i behaglig omväxling. Här är ingalunda min mening att uppträda som någon slags vapendragare för de nya koralerna, de må försvara sig själva allt efter deras inneboende styrka. Ett par synpunkter må emellertid framhållas. I den kritik, som varit synlig i dagspressen, betonas man i allmänhet, att man med utgångspunkt från församlingssångens bästa finner den ena eller andra melodien god, lämplig, passabel, dålig, omöjlig etc. Jag är full av beundran över den säkerhet i omdömet, som troligen utan större omprövning inför församlingen, genast är färdig att avgöra vad som skall bli eller inte bli bestående i framtiden! Koralbokskommittén, som inom sig rymmer en hel del kännedom på församlingssångens område i allmänhet och de nya koralerna i synnerhet, skulle nog inte vara beredd till dylika kategoriska omdömen. Att denna bedömning av melodierna är ytterst subjektiv framgår tydligt därav att betygen sättas så olika. Vad den ene finner vara alldeles utomordentligt kan av den andre betecknas som alldeles omöjligt. Inför allt detta undrar man vad gagn dylika tidningsartiklar egentligen uträtta. Inte gagnar man församlingssången med sådana förhandsutkastelser. Jag föreställer mig också att det skall ha sina sidor att leda koralaftnar under dessa betingelser. Tänk om församlingen plötsligt skulle behaga tycka på ett annat sätt och börja sjunga av hjärtans lust, där de egentligen borde ha tigit, eller tvärtom.

Det medges, att det har sitt stora intresse att få veta vad kyrkomusikerna tänka om koralerna, både nya och gamla. Nu skulle jag föreställa mig, att det framlagda förslaget från kommitténs

sida sett kan anses som ganska fixerat. Några större ändringar lär det väl knappast bli fråga om. Alla önskemål kunna emellertid med fördel framföras till sekr., som vidarebefordrar dem till kommittén för omprövning.

Vad som vore av större intresse, vore likväl, att det föreliggande koralhäftet toges som utgångspunkt för fruktbärande överläggningar inför det ojämförligt större, återstående uppdraget, en översyn av hela koralboken. Några synpunkter må framhållas:

Alternativa melodier:

Den gamla frågan skall här icke tagas upp i någon större omfattning. På denna punkt är emellertid kommittén bunden av tydligt uttalade önskningsfrågor från Kyrkomötets sida: mera allmänt brukade melodier, som ha sitt ursprung från väckelserörelserna under 1800-talet måste medtagas.

Kommittén har likväl på denna punkt varit så sparsam som möjligt. Endast fyra av detta slaget melodier ha medtagits och för att poängtera en välbehörlig återhållsamhet, ha de gamla placerats som b-melodier. Av dessa är det endast två, som på många torde komma att verka särskilt besvärande, de båda melodierna till »Blott en dag» och »Jag kan icke räkna dem alla». I förordet säges ifrån, till den verkan det hava kan, att dessa melodier (jämte barnpsalmen Morgon mellan fjällen) icke böra ifrågakomma i högmässan.

Den sistnämnda jämte den gamla mel. till »Klippa, du som brast för mig» ha undergått en rytmisk bearbetning. Båda ha genom att skrivas i utjämnad 2-takt blivit så »hyfsade», att man måhända helt kan avvara ny melodi till den senare.

(Frågan om de gamla melodiernas vara eller icke vara kommer givetvis även i fortsättningen att bli ett irritationsmoment av första ordningen. Att konflikten *kan* lösas framgår av följ. sanna, sedelärande berättelse ur livet: Den nye v. pastorn ringer in psalmlistan till organisten: 183, mel. 561 b, 631, mel. 568 etc. V. pastorn till kyrkoherden: Organisten gjorde invändningar!! Kh.: Mycket troligt! Vår kantor har ovanligt fint omdöme betr. kyrkomusiken. V. p.: Men har inte *jag rätt* att bestämma!? Kh.: Kanske juridisk rätt enl. den gamla, förlegade klockarestadgan, fast även denna måhända kan ifrågasättas, när det gäller en icke stadfäst koralbok. Men den moraliska rätten ligger i detta fallet på kantorns sida, vars fina, kyrkomusikaliska uppfattning såväl församlingen som jag själv högt värderar. Dessutom bör man värna om en lokal församlingstradition, som genom mycket arbete vuxit sig stark. — För att förebygga alla misshälligheter anbefalles varmt en enkel utväg: Undvik stöttestenarna! Det finns ju andra psalmer och koraler!)

En nyhet i alternativväg är de båda melodierna till ps. 128, Nu stunden är kommen. Här har kommittén infört två goda melo-

dier att användas efter fritt val, den ena från 1697, den andra en folkmelodi.

Melodilinjens:

Det torde vara ett önskemål, att ej onödigtvis göra ändringar i melodilinjens, men fråga är, om inte en sådan ändring, som kommittén föreslagit betr. ps. 130 likväl kommer att hälsas med tillfredsställelse. Här gäller det en återgång till den före 1921 gängse formen med borttagande av de historiskt sett berättigade melismerna, som tillhöra originalet.

Det vore av stort värde att på denna punkt få del av meningarna om andra melodier, ex. nr 3, där önskemålen för och emot en återgång hittills väga ungefär lika. Andra ändringar äro ex. nr 16 (.. och frälsar oss förvisst, förut ett *d* på andra stavelsen i frälsar), nr 474, Den blomstertid, nr 599, I hoppet sig min frälsta själ förnöjer, där K.S.V.-formen på sina håll fått en fast tradition.

Rytmiken:

Melodilinjens utformning sammanhänger med den rytmiska gestaltningen. I detta fallet torde 573 a utvisa vart man kan komma, om man beträder denna linje. På alla de koralaftnar, som undertecknad haft tillfälle leda i många delar av stiftet, har denna obetingat segrat över b-formen. Nu behöver man inte befara, att en rytmisering i stil med den nämnda skulle vara förestående i större omfattning. En reform i överensstämmelse med vad som f. n. försiggår i Tyskland är ännu icke och kanske aldrig någonsin önskvärd hos oss, men inkomna önskemål gå i varje fall i riktning mot större livaktighet, ex. nr 52, 345 (Vaka, själ, och bed) enl. K.S.V.-formen.

Ett särskilt problem är de många tretaktsmelodierna av typen »Allena Gud», som lätt får något stereotyp över sig. Detta kan med samma fog sägas om tvåtaktsmelodier av typen »Oss kristna bör tro och besinna». Båda formerna äro behandlade under resp. nr 70 och 380. Önskemål och synpunkter mottagas!

Harmoniseringen:

Det föreliggande förslaget torde giva en ganska god föreställning om kommitténs inställning till detta viktiga spørsmål. »Kommittén har sökt fullfölja den bästa traditionen inom svensk koralmusik» heter det i förordet. Några brådstörtade reformer träffar man lika litet här som i fråga om övriga med koralens utformning sammanhängande spørsmål. Och dock kan man säkerligen märka en nyorientering till förmån för en smidigare koralsättning, förd vidare enligt de av H. Fryklöf en gång uppdragna riktlinjerna. Den fyrstämriga sättningen not mot not är liksom förut dominerande. Något experimenterande efter de riktlinjer, som ex. uppdragits av de båda tyskarna Schmidt och Lempfert ha givetvis icke förekommit. Enligt denna teori är den första tesen den, att

basen vilar så länge till dess att melodien fordrar ett nytt fundament. Förverkligandet av denna sats för till en slags koralledsagning, i vilken orgelpunkten spelar en härskande roll. Dessa tankar har hos oss framförts av docenten Moberg, dock utan framläggande av några konkreta exempel, som kunna visa teoriernas hållbarhet i praktiken.

En senare teori, framförd i opposition mot ovan nämnda av en annan tysk teoretiker, Fritz Dietrich, får t. v. hänskjutas till det experimenterande diskussionsstadiet. Han ivrar för den trestämiga, kontrapunktiska stämföringen, som givetvis under vissa förutsättningar kan ha sitt berättigande. Jag tänker därvid särskilt på rent gregorianska melodier, som knappast tåla den tyngre fyrstämmigheten.

På ett område torde förändringen vara mera kraftigt framträdande. Det gäller harmoniseringen av koraler i kyrkotonarter. En strängt genomförd harmonisering är sällan möjlig, och f. ö. kanske inte heller alldeles önskvärd. Det gäller de koraler, där själva melodien under inflytande av senare tiders dur-moll-välde modulerar till en molltonart. Exempelen äro flerfaldiga i det föreliggande häftet.

Melodiernas antal:

Ofta framhålles vådan av att melodiernas antal är alldeles för stort. Erfarenheten synes emellertid visa, att farhågorna äro överdrivna. Det förefaller tvärtom, som om man nu med stor glädje lär sig nya melodier. Nu invänder man, att det inte är ev. praktiska skäl, som tala för inskränkning av melodiantalet. »Koralens viktigaste uppgift är att beledsaga församlingens gudstjänst och måste för att fullgöra denna uppgift bevara sin objektivitet.» (Peters: Önskemål inför koralsboksrevisionen). Här måste jag för min del sätta ett stort frågetecken. När den evangeliska koralen kom att ersätta de gamla propriumsångerna skedde något principiellt. (Jfr G. Lindberg: Kyrkans heliga år.) Det var inte bara detta, att latinska sånger utbyttes mot andra på det egna tungomålet. Från denna tid måste vi räkna med två storheter, sida vid sida i våra gudstjänster, den objektiva och den subjektiva sången. Kyrkovisan gjorde gudstjänstbesökaren aktiv på ett annat sätt än förut. Inför denna individuella aktivitet, på ett nytt sätt möjliggjord genom den evangeliska koralen, kan jag inte finna, att koralens viktigaste uppgift är den enda ovan nämnda, att beledsaga församlingens gudstjänst. Om den icke får vara mera, må den gärna förbliva objektiv.

Församlingssången är det subjektiva inslaget i gudstjänsten. Detta nödgas vi säkerligen acceptera. I och med detta måste vi också medgiva denna sång frihet till utveckling och till nydaning i samklang med tidens krav och fordringar. Var det inte måhända såsom en plötslig reaktion mot ett stillestånd, som vi utan vidare ställdes inför väckelsemelodierna? Den gamla koralen älskade

man nog, men den verkade mången gång alltför kylig och oper-sonlig. När det nu inte fanns någon annan att tillgå, införlivades en kyrkan och gudstjänsten främmande sång.

De nya melodierna:

Det förut anförda är måhända alldeles »ohistoriskt», och vi äro dessa händelser alltför nära för att ännu kunna se något rimligt sammanhang i det till synes sammanhangslösa. För koralboks-kommittén har det emellertid från början stått klart att en ny melodianskaffning var fullt berättigad och t. o. m. önskvärd. Det nya, som här har skett, är inte bara att vi fått ett visst antal nya koraler utan också en delvis ny koraltyp. Den gamla koralen kommer i alla tider att förbliva den stora tillgången i församlingens sång, därom råder väl endast en mening. Denna skatt kommer i alla tider att förbliva det beståndande, när de många visorna för länge sedan har tystnat. Det är lönlöst att försöka *göra* koraler i gammal stil. Men varför skulle med nödvändighet i en tid av sällspord livaktig och fördjupad kyrkomusikalisk verksamhet det försök från början anses dömt att misslyckas, som vill försöka giva församlingen den nya sång, som den länge längtat efter? Om detta lyckats, får väl framtiden komma att utvisa. Att draga förhas-tade slutsatser av det intresse, som kommit särskilt denna nya sång till del, vore oriktigt. Den representeras bäst av melodierna av O. Lindberg, som givit oss en innerlig koral utan all falsk sentimentalitet.

Notbilden:

Det är alldeles uppenbart, att notbilden har ett visst inflytande på koralens tempo. Att psalmsången på sina håll är matt och svag, torde bland andra omständigheter bero därpå, att koraltempot ofta är för långsamt. För att i någon mån motverka detta har ett av skälen varit, att fjärdedelsnoten införts som enhetsnot i större omfattning än förut.

I detta sammanhang kunde beröras önskemål att notera koralen på ett sätt, som möjliggjorde ett enhetligt utförande. Detta sammanhänger till stor del med det segslitna spörsmålet om fermatens vara eller icke vara, en sak, som tydligen är ett stort problem att döma därav, att koralerna spelas så olika i olika kyrkor.

Slitna melodier:

Det gäller att åstadkomma en bättre avvägning mellan psalm och koral, så att alltför mycket använda melodier om möjligt avlastas. I detta fall förtjänar Runbäck-Peters förslag att beaktas.

Osångbara melodier:

Trots att en hel del av dessa försvunnit i och med att motsva-rande psalmer uteslutits, lämnar en hel del gammalt dött melodi-

gods säkerligen mycket övrigt att önska. Att göra en uppräkningslista skulle här föra ganska långt. I många fall torde en nyanskaffning här vara på sin plats.

Kommittén har ställt i utsikt att ett fullständigt koralboks-förslag skulle föreligga till hösten. Stora och viktiga frågor stå därvid inför avgörande. Det vore önskvärt, att enskilda och föreningar dryftade spörsmålen. Önskemål och förslag kunna insändas till undertecknad, helst före den 16 mars.

Henry Weman.
(Uppsala)

Psalmböckernas typografi.

När man vet, att reformation och boktryckarkonst hänga nära samman, är det rätt självklart, att 1500-talets kyrkliga böcker stå på en hög typografisk nivå. Denna tids tryckarkonst bevarade ännu ett lyckligt samband med skrivarkonsten, ty boktryckaren och formsnidaren hade ännu inte släppt kontakten med bokkamrarnas flitiga präntare. Bokstavsformer, sidans uppställning och bilder behöllo ännu den karaktäristiska känslighet och uttrycksfullhet, som endast handens verksamhet eljest skänker. Boktryckarkonstens utveckling från denna tid till våra dagar är historien om maskinens icke alltid så lyckliga inflytande. Isynnerhet när det gäller kyrkliga böcker har mekaniseringen icke varit till någon annan fördel än prisbilligheten.

För den speciella gren av kyrkliga böcker som psalmboken utgör saknas sammanfattande undersökningar ur typografisk synpunkt. Nedanstående är därför endast några antydningar om huvudsynpunkterna på utvecklingsförloppet.

Den första daterade svenska psalmboken utkom som bekant 1536 under titeln Svenska songer eller wijsor. Titelbladet är rikt utstyrt med kolonner och bladornament bildande ett ramverk i träsnitt med öppning för texten, som är utförd i karaktäristiska gotiska typer liksom också sångernas text. Ett ur boktryckarsynpunkt kanske mera intressant verk är den 1543 utgivna Svenska Psalmboken, som tryckts i Stockholm hos Amund Lauritsson, kunglig boktryckare. Endast ett fragment har bevarats till våra dagar. Troligen utgavs denna psalmbok samtidigt med evangeliebok samt passio och katekes, vilka återfunnits i fragment och sålunda utgöra den första svenska evangelieboken. Den är illustrerad med 11 små träsnitt, vilka sedan återkomma i senare psalmböcker och biblar. Från samma tryckeri har utgått åtminstone fyra senare psalm- och sångböcker (1549, 1567 och 1572) samt kvartoupplagan av Een liten Songbok 1553. De tre förstnämnda ha vackra titelblad i rött och svart med en anordning av text och dekor ungefär som den första psalmboken. Den odaterade folioupplagan

*Then Svenska Psalmeboken,
Amund Laurentsson, 1549.
Röd och svart text.*

56 Om Christi födelse.
Medh fader ehem helga And så/
Ac ether är ingen anda på/ Amen.

Herodes hostis impie,

Herodes hwij rådhes tu härde/
Ac Christus i Werlden födt wardt/
Titt Rijke begärar ey han/
Som Himmelriket gifwa Ean. The

*Laurentius Jonæ Psalmbok,
Ignatius Meurer,
Stockholm 1619.*

av Een liten Songbook til at brukas i Kyrkionne, som är den äldsta för kyrkligt bruk bestämda sångboken, är värd mera uppmärksamhet i detta sammanhang. Titelbladets baksida är försett med en korsfästelsebild, lånad från Nya Testamentet 1526. Textens kraftiga fraktur prydes av initialer av snirklade gotiska typer samt mera renässansmässiga bokstäver i fyrkanter. Här förekommer också för första gången i Sverige tryckta notlinjer för skrivna noter. Notsystemet består efter tidens sed av fyra notlinjer. Tidigare hade ett i Lübeck omkring år 1490 tryckt graduale avsett för bruk i Sverige varit försett med tryckta noter på förut tryckta linjer. Ett vackert nottryck är också Missale Upsaliense, tryckt före 1487 i Lübeck med röda linjer, som tydligen direkt efterbildar de handskrivna noterna. Eljest begagnas i regel svarta linjer t.ex. Messan på Svenska av 1541 och 1548 samt Een Handbook... Upsala 1541.

Av de följande psalm- och sångböckerna ha två från år 1576 tryckts av Torbjörn Tidemansson. På de bevarade och nyligen

påträffade två arken till den ena psalmboken finnas 7 träsnitt. Ett ur typografisk synpunkt ganska märkligt alster är Någre nytiga Andeliga wijsor från samma år och samma tryckare. Det är rikt på slutvignetter och signeter, bl. a. en serie djurbilder (pelikan, påfågel, kungsfiskare), vilka möjligen höra till en hittills okänd svensk abc-bok. Titelbladet har den förnäma enkelhet, som utmärker de första reformationstrycken. Av 1582 års hos Anders Thorstensson i Stockholm tryckta psalmbok är den i Lübeck tryckta psalmboken år 1586 blott ett avtryck, försett med 20 träsnittsvignetter och ett vackert titelblad med text i rött och svart samt med en enkel träsnittsvignett. En samtidigt (av Andreas Gutterwitz) i Stockholm tryckt upplaga är av intresse, då här för första gången i vårt land begagnas rörliga (tryckta) nottecken, som kommer till användning i senare upplagor och i 1614 års kyrkohandbok. Systemet med 5 linjer blir nu regel. Från Asverus Krügers tryckeri i Lübeck utgavs 1589 ett nytryck av 1586 års Stockholmsupplaga. Liksom flera tidigare psalmböcker äro psalmerna uppställda i versradform med vackra frakturanfanger. Den är rikligt illustrerad av små träsnitt, som på ett enkelt och okonstlat sätt införts på textsidorna. Bland psalmerna äro de rätt sparsamt förekommande. Evangelieboken är däremot fylligare utstyrd med ett träsnitt för varje evangelietext. Även Passio och katekesen är rikt illustrerad, den senare på ett intressant och som jag tror förebildligt sätt för att ge en bok folklighet och åskådighet. De sista 1500-talsupplagorna av åren 1589 och 1594 (2 st.) ha i detta sammanhang mindre intresse. Däremot bör den i Greifswald tryckta Piae cantiones, den första svenska skolsångboken, omnämnas för sitt nottryck.¹⁾ Både linjer och nottecken äro tryckta i de äldre upplagorna, i senare — t. ex. Wisingsborgstrycket — äro däremot notlinjerna tomma. En vacker kursiv har begagnats till texten.

Av psalmbokstryck från 1600-talet behöver här endast några få nämnas. Den i Uppsala år 1616 av Eskil Mattsson tryckta psalmboken var försedd med träsnitt och 16 melodier till koralerna. Den inrymde även evangeliebok och katekes m. m. Ett vackert exempel på nottryck erbjuder också Laurentius Jonae Någre Psalmer, Andelige Wijsor och Lofsånger (Stockholm, Ignatius Meurer, 1619), utgiven av sonen Haqvinus Laurentii Rhezelius. I flera melodier — 58 st. av 178 psalmer — överensstämma versraderna med notsystemets radindelning och någon för melodilinjens hindrande taktstreckindelning finnes icke. Mensuralnotskriften överensstämmer i huvudsak med den förut brukade. Vid denna tid utbildades en ny typ för titelsidor med rikt snirklade frakturanger å huvudorden. Ännu bibehållas gärna ramlistor i bandornamentik som å 1627 års psalmbok, tryckt i Västerås hos Olof Olofsson,

¹⁾ I Woodward's nytryck (1910) finnes s. XXV—XXX en redogörelse för nottecknen, till vilka den intresserade hänvisas.

430 Bønes Psalmer

2. Låt öpnas ömmen til tins Namns pris/
 Etvare hertig, Allt Ande wiss; Oka wår
 tros; uplys wår siäl / Litt helga ord at lä-
 ra wål:

3. Til thes wij sinne medh Gudh håår/
 Helig / Helig wår Herre är / Och skade
 hans ansichte klar / I himla högd bland
 ängla-skår.

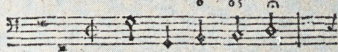
4. Allra ste Fadren / och hans Son /
 Ihen Helga And i samma thron; Ihen
 Heliga Treenhiget Ware stor pris i e-
 wighet.

Bønes Psalm efter Predikan.

235.

Såledz är wår kirkio-gång
 Gudh ord; lära; böön och sång

Ihenna stunden wål försluten;
 Ar i Herrens namn besluten.

Gudh han ware ewigt prisad /

Som

6. Sålle' äro the som sefwå wål Och
 Gudh dyom förbida / The skola snart medh
 kropp och siäl Wy til himla stiga: Swad
 kan wåra större fregd / An wiskas wthi him-
 mels högd / See Gudh ansigte blidå? Hal-
 lelujå! Hallelujå! Iher skole wij måst tåne-
 ka uppå / Från döden wij til lifwet gå:
 Hallelujå!

400.

Låt oss ihenna kropp begrafwa /

Och then trona altid hafwa /

Dan

Psalmbok, Peter Momma 1739.

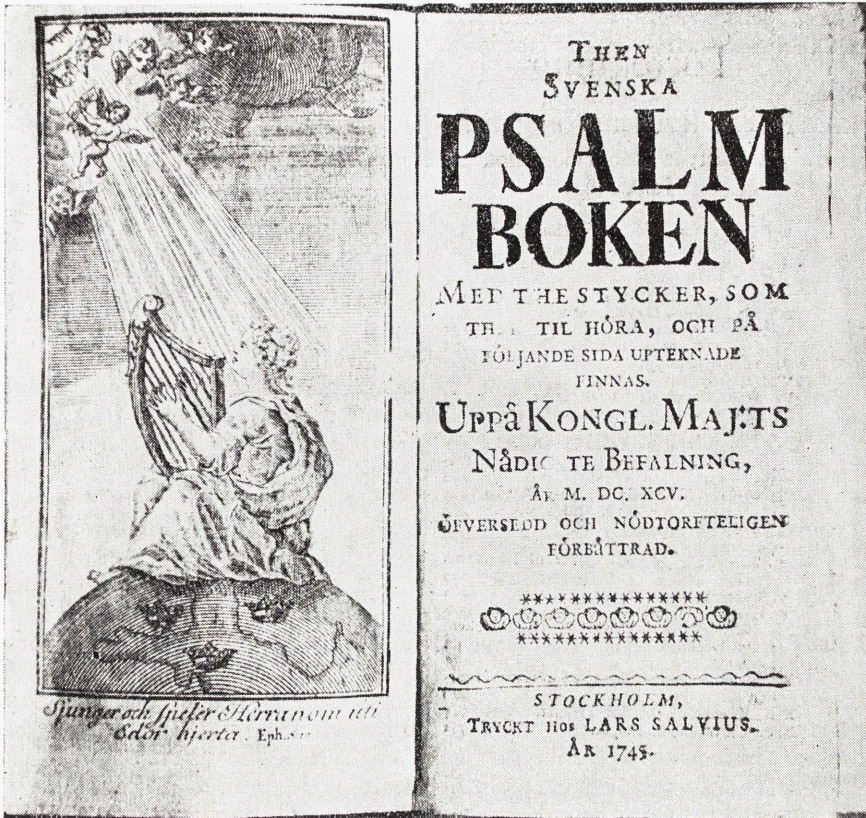
samt rött och svart tryck blandade. Numrering av psalmerna förekommer inte alls i äldre tid, utom i *Piae Cantiones*. På 1600-talet förekommer den emellertid till en början mycket diskret, med små siffror. Först med 1695 års psalmbok införes bruket med rätt stora nummer.

År 1697 utkom melodipsalmbok till den förr så kallade Gamla psalmboken av år 1695. Upplagorna av denna psalmbok äro legio, och endast några kunna här behandlas. Som en nyhet uppträder nu i notskriften den besiffrade basen under melodien. Taktstrecken brukas ännu inte fullt konsekvent utan anbringas vid frasens slut, varigenom koralen lättare uppfattas för sången. Trycktyperna utgöras under större delen av 1700-talet av en vacker och tydlig schwaback med rikt utstyrda anfanger i fraktur, ofta kalli-

grafiskt snirklade. Titelbladet standardiseras med huvudordets stora, livligt tecknade frakturbokstäver, ibland i rött. Till den dekorativa utstyrelsen höra träsnitt som försättsplanscher, vanligen återgivande David spelande harpa. Men redan i de första upplagorna förekomma kopparstick även i överstycken (såsom i en Stockholmsupplaga 1698). Den vackraste psalmbok vad trycktyper och sidor beträffar är den, som utgått från den Keyserska officinen i Stockholm. Man återfinner den typografiska skickligheten från Karl XII:s-bibeln, som tryckts där. Ett vackert nottryck återfinnes sedan längre fram i 1739 års upplaga, som tryckts hos Peter Momma i Stockholm. Här är i nottrycket noga iakttaget, att melodiens kadenser sluta med raden. De störande taktstrecken uppträda, så vitt jag kan finna, först i en hos C. Stolpe tryckt upplaga år 1774, där notsystemet eljest överensstämmer med 1701 års upplaga. Den är en stor och obekvämlig bok i kvart, innehållande inte mindre än 1056 sidor (varav evangelie- och bönbok tager 318 sidor).

De från de första upplagorna vanliga schwabacktyperna återfinnas under hela 1700-talet och f. ö. ett gott stycke in på följande århundrade. Men redan 1745 trycktes i Stockholm hos Lars Salvius, som i svensk bokhistoria intager en rätt märklig ställning, en liten vacker psalmbok i oktav på tunnt, fint papper. Antikvan uppträder här genomgående som trycktyp, å titelblad i en ännu rätt kraftfull, klassicistisk form och i texten som medieval. Ett par kopparstick pryda första uppslaget. Att bläddra i denna psalmbok, sedan man vant sig vid de äldre och samtida böckernas vanliga frakturstil, är som att från en stämmingsfull medeltidskyrka komma in i ett klassicistiskt 1700-tals tempel. Ur typografisk synpunkt är detta årtal för en psalmbok med romansk stil synnerligen tidigt. Spaltindelningen synes först ha kommit i bruk under senare hälften av 1700-talet; det tidigaste exemplet jag känner är en år 1784 hos P. A. Brodin tryckt upplaga, där texten liksom nyssnämnda är satt med antikva. Även titelbladets bokstavsformer äro romanska och uppställningen tydligt gustaviansk. Ännu i den gamla psalmbokens sista tid brukade emellertid frakturstilar användas, och det gamla barockschemat med snirklade initialer höll sig länge. En tom empirismak utmärker emellertid några av de sista upplagorna t. ex. en tryckt 1816 hos N. M. Lind i Örebro. Ett kopparstick invid titelbladet ansågs ännu oundgängligt.

Den nya psalmboken av år 1819 innebar i boktryckerihänseende ingen revolution. Redan i de äldsta upplagorna ser man hur ofrånkomliga de gamla fraktur- och schwabackstilarna voro. I en upplaga från J. P. Lundström i Jönköping (1819) begagnas ett gammalt utslitet träsnitt, som firman övertagit från S. C. Falcks boktryckeri i samma stad. Liknande gamla klichéer kunna ses i en något yngre Linköpingsupplaga (Petre och Abrahamsson 1822). Sammanfattningsvis kan sägas, att frakturstilsupplagorna

Psalmbok, Lars Salvius 1745.

överväga under nästan hela 1800-talet. Från 1820 finnes emellertid en upplaga från Elmér och Granberg i Stockholm tryckt i antikva och med ett titelblad i gängse klassicism.

Då och då gjordes små försök — t. ex. en, tryckt hos A. F. Wählin i Kalmar — att framställa små vackra upplagor. En nutida betraktare kan konstatera, att försöken lyckats bättre i att nedbringa formatet än i åstadkommandet av en vacker bok. Tyvärr är det nog så, att dessa båda egenskaper svårigen låta förena sig, vilket tyvärr icke avskräckt moderna boktryckare från att ägna sig åt den numera gängse storleken, som gränsar nära till fickformatet och som till billigt pris levereras från snällpressarna. Ett mycket aktningvärt försök i våra dagar har dock gjorts med en illustrerad psalmbok, som utförts av Olle Hjortzberg (1912), och som snart kommer att behandlas i annat sammanhang i denna tidskrift.

Som vi sett har under fyra hundra år den gotiska bokstavsfor-

mens båda senare arter, fraktur och schwaback, dominerat psalmböckernas text. Den sistnämnda, som är en förenklad gotisk bokstavstyp, är rundare, bredare och har upptagit några tillsatser av renässanskaraktär. Endast i sin under 1800-talet brukade, starkt förminskade form blir den otydlig och ger sidan ett oroligt intryck. I större format äger den däremot en högtidlig, festlig prägel, som gör den lämplig till liturgisk skrift. Motviljan mot fraktur- och schwabacktyper beror enligt min mening på att de fördärvats genom för stark nedminskning under inflytande av profana tryckalster och det senare 1700-talets modenöck med små böcker. Denna smak möttes under 1800-talet av skyggheten att offentligt visa sin psalmbok — den skulle bekvämt kunna gömmas i fickan på väg till och från templet.

Romanska bokstavsformer komma in i psalmboken, som vi sett, först år 1743 och sedan mera allmänt först omkring sista sekelskiftet. Jag har redan antytt det helt förändrade utseende psalmboken får genom de nya typernas användning. Enkelheten och strängheten, det avmätta och skarpa i de romanska bokstavsformerna ha mycket litet att göra med liturgiska böcker, vars tryck, som nyss nämnts böra utmärkas av hieratisk höghet och festlighet. Svenska forskare, som sysslat med den svenska bokkonstens historia såsom Hugo Lagerström, ha ivrat för romanska bokstavsformer i dess gustavianska form, d. v. s. med rak schattering. Den under 1900-talets andra årtionde moderna nygustavianska stilen — den s. k. gustavianska brittsommaren — avsatte kanske sitt tydligaste spår inom bokkonsten. Man hävdade med en självklarhet som varken sökte eller begärde bevis, »att 1700-talets senare hälft är den tid, under vilken boken i sin utstyrsel varit mest svensk.» Med ledning av denna åsikt skedde därför under 1900-talets andra årtionde en bestämd återgång till gustaviansk stil. Här skall denna återgång visst icke klandras, den innebar tvärtom en välbehörlig sanering och en nödvändig befrielse ur ett förnedringstillstånd, som en ensidigt utnyttjad maskinteknik lett till. Men det går ej an att stanna vid denna ståndpunkt med avseende på svensk bokstavform. Jag är tämligen övertygad om, att det stillastående, som de sista tio åren inneburit inom boktryckarkonsten, måste bli förberedelsen till något nytt. Kanske vore tiden nu mogen att taga upp frågan om en ny svensk bokstavform, som kunde taga vara på både den gotiska och den romanska formens bästa egenskaper. Det vore glädjande, om ett studium kunde ägnas åt denna betydelsefulla gren av svensk bokkonst i samband med tryckning av de nya kyrkliga böcker, som snart stå på dagordningen.

Men det är inte bara typformernas problem, som ligger i psalmböckernas typografi. En psalmbokssida innebär speciella och svåra problem ur bokkonstens synpunkt. Om man icke har råd att sätta psalmerna med diktformens rad- och strofindelning, vilket otvivelaktigt vore vackrast, måste stor omsorg ägnas åt sidans upp-

ställning till en harmonisk helhet. Ett sparsamt användande av rött i vissa betydelsefulla anfanger kan vara lämpligt. Det har inte blott tradition för sig utan äger även en god estetisk verkan samtidigt som det bidrager till att framhäva bokens indelning. Den dekorativa utstyrseln bör i övrigt sparsamt utnyttja lämpliga vignetter och överstycken. Det svåraste problemet gäller nottrycket. Här bör ett studium av 1600-talets liturgiska sångtryck vara lösnande. De moderna nottyperna lämna mycket övrigt att önska ifråga om tydlighet och skön form. I både romerska och protestantiska moderna tryck har en återgång gjorts till gamla former av mer eller mindre rektangulär grundtyp, vilka betydligt överträffa våra nu brukliga typer, åtminstone då det gäller melodistämman. Ett för ögat hindrande och i psalmernas enkla notskrift skäligen onödigt tecken är taktstrecket. Ett avskaffande av detta torde icke bereda några större svårigheter i en blivande melodipsalmbok. Den melodiska linjen framföres då utan något hinder. I samband därmed måste också uppmärksammas, att noteraderna i största möjliga utsträckning böra följa strof och melodisats och icke avbrytas.

Många förhoppningar kunna, som vi sett, knytas till utgivandet av en ny psalmbok, enkannerligen en melodipsalmbok. Att bortse från de bokkonstnärliga synpunkter, som ovan skisserats, skulle vara djupt beklagligt.

Bengt Cnattingius.

Kyrkomålaren Pehr Hörberg.

Pehr Hörberg är en av den svenska konsthistoriens stora gestalter. Han är gripande som människa och betydande som målare, och hans ställning i tiden gör honom till en centralgestalt. Hans ursprungliga allmogearv gav honom hans ställning. Men att det fick sin rätta utlösning berodde på, att han med intuitiv självklarhet höll fast vid sin naturliga verksamhetssfär och sin naturliga motivkrets — det kyrkliga måleriet. Det är inom detta område han främst verkat och det är här han nått sina mest vägande resultat.

Bengt Cnattingius har länge sysslat med Pehr Hörberg, och det är med stor spänning man väntat på hans slutgiltiga monografi. Den föreligger nu som Sveriges allmänna konstförenings publikation XLVI, och boken har även av förf. använts som doktorsavhandling vid universitetet i Lund. Det är en utsökt vacker och värdad volym om något över tvåhundra sidor utom bilagor, register och utförlig katalog. Den är illustrerad med ett 90-tal bilder i svart och vitt samt med åtta goda färgplanscher. Det är ett oerhört rikt och omsorgsfullt studerat material som förf.

lägger fram, och han ger oss det med inlevelsens fördjupning. I allt väsentligt är nu Pehr Hörbergs omfattande produktion inom alla områden — från stora altartavlor till små träsnittsför-sök — identifierad, ordnad, daterad, beskriven, analyserad och satt på sin plats i hans utveckling. Av stort intresse äro excurserna på kulturhistoriens, kyrkohistoriens och icke minst litteraturhistoriens område. I ett avslutande kapitel, »Hörbergs minne», skildras t. ex. hur 1800-talsförfattarna, främst Atterbom, av bondemålaren gjorde en romantisk idealfigur, naturgeniet, som i sin ensamhet skapade i from religiös extas. Ett påpekande, om än bagatellartat, måste emellertid göras redan innan man fördju-par sig i boken. Frånvaron av bildhänvisningar gör det ofta svårt för läsaren att orientera sig. Författaren behärskar själv det flö-dande materialet så fullständigt, att han icke sällan glömmet ta den trögfotade läsaren med i flykten.

* * *

Pehr Hörberg föddes 1746 i ett fattigt knekttorp i Virestads socken i Småland, och till sitt 16:de år vistades han i hemmet, tidvis sjuklig men ändå arbetande, först som barnpiga, sedan som vallpojke och dräng. Han hade stor lust för studier, han var ytterst händig, och från sjuårsåldern var han ständigt sysselsatt med att tälja, rita och måla. När han var 16 år gammal, märkte fadern, att denna hans lust icke längre gick att stävja, och han tog honom med till målarmästaren Zschotzscher i Växiö, hos vilken han blev lärling. Efter fem år blev han gesäll och 1768 blev han häradmålare i Almesåkers socken. Året därpå gifte han sig.

Med ställningen som sockenmålare hade Hörberg nått sin första position. Han var rutinerad yrkesman med uppdrag som dekora-tionsmålare på olika håll, främst i kyrkorna. Men hela tiden har spårats hos honom en drift att söka sig ännu längre. Det var väl främst umgänget med presidenten Adlercrantz i Hubbestad, som gav honom de fortsatta impulserna. Adlercrantz, som var bror till Konstakademiens preses, intresserade sig för bondmålaren, rådde honom att resa till Stockholm och ställde till hans förfogande sin stora samling gravyrer, som Hörberg flitigt studerade och för fram-tiden behöll i minnet. Under dylika studier växte Hörbergs stil och konstnärliga vilja. Samtidigt växte också uppgifterna. Men framför allt stegrades hans längtan till Konstakademien.

1783 gjorde Hörberg den första Stockholmsresan, som endast varade två månader, men som tack vare Tempelman, Pilo, Sergel och t. o. m. Gustav III öppnade hela den svenska konstens värld för honom. 1784—85 kom den andra resan, under vilken han be-drev planmässiga akademistudier, började med antikerna, fort-satte med kopiering av gravyrer och reproduktioner och slutade med fria kompositioner. Den tredje och sista studieperioden 1887 förde honom i närmare kontakt med den avancerade nyklassicis-men, bl. a. representerad av Desprez.

Det är på en gång pittoreskt, rörande och storslaget att se den småländske bondmålaren kliva in bland herrarna i Gustav III:s akademi. Han blev där mottagen med mycket stor vänlighet, och Cnattingius motiverar detta. Han kom som den levande illustrationen till Rousseaus naturevangelium och blev redan som mänskliga symbolen för en idéströmning. Vidare var han figurkompositör. Den svenska nyklassicismen saknade en historiemålare, och Hörberg ansågs ha förutsättningar att fylla den platsen.

Hörberg blev också erbjuden att inträda i Desprez dekora-tionsverkstad, och vi ha här att se ett av försöken att knyta honom fastare till huvudstaden, nyklassicismen och historiemåleriet. Men Hörberg blev sin kallelse trogen. 1787 återvände han till hembygden, fortsatte och utvidgade verksamheten och blev Smålands, Hallands och Östergötlands store lantlige kyrkomålare. Avbruten av sjukdomsperioder och försvårad genom ekonomiskt betryck glider hans produktion vidare. Ännu 1815 deltog han med en tavla över Jesu Födelse i Konstakademiens utställning, men avsåde sig samma år en beställning på en altartavla. 1816 avled han.

*
*

Det viktigaste kapitlet i Cnattingius avhandling är det som bär rubriken »Religiös konst» och behandlar Hörbergs altartavlor. Men det måste betonas, att Hörbergs insats som målare på det religiösa området icke inskränker sig till altartavlorna. Vill man ha ett fast grepp om hans konst på detta område i dess helhet, måste man — enligt min åsikt i högre grad än vad författaren gjort — dra in även andra oljemålningar, akvareller och teckningar. Han arbetar ju t. ex. i frimurartavlorna lika säkert med gammaltestamentliga motiv som i altartavlorna med typiskt nytestamentliga.

Cnattingius låter altartavlorna teckna sig mot en av sina intressanta exposéer, i vilken han med hjälp av Hörbergs dikter söker fixera hans religiösa inställning. Han pekar på domprosten Sven Baelter i Växiö som en av dem, som redan tidigt gjort intryck på Hörberg, och karakteriserar denne predikant som den rättframme, åskådliga och innerlige folktalaren. »Av stor betydelse var Baelters skildring av Jesu liv, som Hörberg läst, och, som senare skall visas, flitigt utnyttjat. Skildringarna ha en konkret, plastisk stil, rik på åskådliga bilder, vilka kunde locka en konstnär till återgivande. Stilen liknar i detta avseende Luthers, fastän den aldrig når upp till dennes dramatiska koncentration.» (sid. 98.)

Längre fram slår upplysningstiden in sin kil i Hörbergs barnafromma väsen, men i väckelserörelserna och de nylutherska strömningarna vid 1700-talets slut får hans religiösa känsla nytt stöd. Cnattingius framhåller dessa rörelsers verkan i svensk litteratur

och i den folkliga diktningen. Som Hörbergs parallell i måleriet skjuter han in Elias Martin, vars inställning vid 1800-talets början får många anknytningar till Hörbergs. Som en motsvarighet på bildkonstens område till den folkliga poesin skulle det ligga nära till hands att nämna kistebreven, som nu hade sin glanstid.

Hörbergs altartavlor äro enligt katalogen så gott som alla utförda efter akademitiden. Men ända från början dominerar motivkretsen hans produktion. Katalogens nummer 1 är kopian av Växiö domkyrkas altartavla från lärlingstiden 1764, och glida än andra motiv in, är Hörbergs inriktning dock hela tiden klar. Den första altartavelskissen är från 1768, och den första altartavlan, vilken som sådan fått sin plats i en kyrka, synes vara den i Vrigstad från 1778, en ny kopia av Växiötavlan.

Altartavlorna äro till antalet 87, och i en ikonografisk översikt, given enligt den synoptiska ordningen, skildrar Cnattingius de olika motiven, förebilderna och utvecklingen. Medvetet har konstnären anslutit sig till evangelietexter och predikan. Hans utgångspunkter äro dels kyrkans fester, dels berättelserna om Jesu jordiska verksamhet, det senare i 39 fall. Cnattingius ser häri ett evangeliskt-protestantiskt drag, men även ett tidstypiskt. Hörbergs mål var att berätta och illustrera det talade ordet. Som konstnär lät han aldrig medlen bli självändamål, han sökte det enkla och naturliga och det sanna. Han ville bryta det klassiskt renässansmässiga skönhetsidealet och återgå till en folkligt uttrycksfull realism. »Bästa vittnesbördet om hur djupt Hörberg gripit kyrkfolket i de bygder, där hans altartavlor finnas, är den enastående stolthet, med vilken man där berättar om honom. Och allmogens konsthistoriska insikter inskränka sig helt och hållet till kännedomen om Hörberg. Även om han kanske icke direkt har givit uttryck åt folkets religiösa föreställningssätt, så har han dock skänkt den svenska allmogen verk, som i enkelhet och naturlig uppfattning komma deras religiösa känsla mycket nära.» (sid. 132.)

*

*

*

Förf. ger i sin avhandling icke den slutgiltiga, sammanfattande redogörelsen för, hur Hörberg stilistiskt har funnit sin konstnärliga uttrycksform. Anmärkningen framfördes vid oppositionen, och det torde väl vara riktigt att här återupptaga den. Förf. har i viss mån sauverat sig i förordet, då han presenterar avhandlingen »som en utgångspunkt för studiet av Hörbergs konst, ... mindre än som en uttömmande framställning av personligheten och verket.» I själva verket finns emellertid i olika delar av boken, icke minst i den pregnanta, ypperligt stilerade sammanfattningen, åtskilliga av de problem, man söker, behandlade eller åtminstone antydda på ett sätt, som visar, att förf. sysslat ingående också med dem.

Pehr Hörberg ägde icke skolning och vilja nog att låta t. ex. ansiktets minspel bli den huvudsakliga bäraren av det religiösa uttrycket. Han arbetade med kraftigare medel. Figurernas rörelser, grupperingarna, hela bildens komposition var hans ena medel, ljusbehandling och färg hans andra. Han var figurdramatiker och färglyriker till ursprung och natur, och detta bestämde hans bana och hans val av förebilder. Mycket av detta finns väl redan i den allmogemåleriets och det lantliga kyrkomåleriets tradition, som han hade bakom sig. Den förste läraren, Zscholzscher, karakteriseras av Cnatingius som dekorationsmålare, vars i regel kopierade figurframställningar präglas av sentimental barock-patetik. Det är inte underligt, att Hörbergs första kända stora upplevelse blev den gamle barockmästaren Schröders Nattvarden i Växiö Domkyrka, som han flera gånger kopierade. Sin kärlek till den svenska barocken blev han sedan alltid trogen.

När Hörberg sedan hos presidenten Adlercrantz i Hubbestad efter 1769 genom dennes gravyrsamling fick ett vidare grepp om äldre och yngre konstströmningar i och utom Sverige, var det åter figurkompositioner med accentuerad ljusbehandling han främst intresserade sig för. Cnatingius nämner serier av italienska och nederländska konstnärer, som han då fick se och sedan begagnade. Mest imponerad blev han enligt förf. av Ehrenstrahls Yttersta domen i Slottskyrkan — stick i Svecia Antiqua. Av största intresse är också påpekandet av hur stor roll Callots gravyrer spelat i hans verk.

Med 1780-talets Stockholmsresor öppnade sig vidderna för Hörberg. Hans måleri blev högreståndskonst. Han lärde sig anatomi, komposition, konstteori. Han fick tillgång till reproduktioner och original i en helt annan omfattning än förut. Och bland allt detta kunde han välja vad som passade honom. Av största intresse är att se, vad han fastnade för redan under det första korta Stockholmsbesöket. Han sökte upp sin beundrade Ehrenstrahlska Yttersta dom i original och återknöt alltså bekantskapen med svensk barocktradition. Av antikerna gick han som figurdramatiker rakt på Laokoongruppen. Han kopierade efter lavyr Correggios Natten, Tintoretto och andra italienare. Men framför allt måste Rembrandts Claudius Civilis, som då kallades Ziskias kröning och hängde på Konstakademien, ha gjort ett mäktigt intryck på honom. För Rembrandt är ljuset huvudsaken. »Ljuset» — säger förf., sid. 84 — »har till uppgift att sammanhålla elementen och fördjupa innehållet — ge det en metafysisk mening.» Och det är mot något liknande Hörberg syftar. Hans förkärlek för ljusbehandlingen »är intimt förbunden med hans starka Rembrandtsbeundran och med hela hans måleriska syn. Man kan tydligt följa, hur detta intresse växer, och hur de konstnärliga uttrycksmedlen samla sig kring detta problem.»

Det svenska 1700-talets kolorist var Pilo, och också han skapade sin stora komposition i Rembrandts anda, Gustav III:s krö-

ning. Pilo blev med akademitiden Hörbergs välgörare och lärare, och kröningstavlan hör till de verk, som Hörberg beundrade. Förf. karakteriserar förhållandet då han säger, att Hörberg »står som direkt arvtagare till sin beskyddare Pilo.»

Rembrandts Claudius Civilis och Pilos Kröningstavla äro de två verk, som måste ha varit avgörande för Pehr Hörberg. Ty här fann han starkast på ett högre plan vad han själv genom hela sitt liv strävade efter.

*
*
*

I sin sammanfattnings sista rader ger förf. sin slutkarakteristik av Pehr Hörberg: »När han är som bäst, står han fast rotad i svensk landsortskonst. Hans medfödda form- och färgkänsla utgöra arvet från bondmåleriet, hans konst är en vacker gren på den smäländska folkkonstens stora träd. Samtidigt som han på ett åskådligare sätt än någon annan svensk konstnär har givit uttryck åt nordisk folklig egenart, har han förmått lyfta sin hembygds folkkonst till ett högre socialt plan, förfinat dess uttrycksmedel och vidgat dess horisont.» Cnattingius ser huvudsakligen Hörberg i förhållande till den miljö ur vilken han utgick och i vilken han verkade. Vill man se honom i förhållande till den miljö, i vilken han fördes in, blir hans storhet, att han under sin utveckling var i stånd att vidareföra så mycket av det konstnärliga allmogearvet, och att han ur de många högreståndsföreteelser han mötte, förstod att utvälja just det som passade hans eget ursprung. Så som han med sin rustika friskhet och sin naivt djupa känsla träder in i det svenska 1700-talets eleganta konstvärld och där skapar sig en position utan att uppge sin särart, samlar han på ett egendomligt sätt sin tids motsatta strömningar i sig. Motsatsen högreståndsmåleri—allmogemåleri blir i hans konst identisk med motsatsen klassicism-romantik, och hur omedveten hans insats än kan vara, kommer han därför att bredvid Elias Martin framstå som en av det nya seklets och den nya konstens portalfigurer.

Nils Gösta Sandblad.

Recensioner.

Hymnologi.

Några gudliga visor. Den äldsta svenska psalmboken. Faksimileupplaga med kommentar. Utg. av Erik Person. Centrums förlag. 1937. 22 + 16 s.

I den tredje rikssvenska psalmbokens år har i ett faksimilenytryck

utgivits det sannolikt äldsta bevarade svenska psalmtrycket: ett litet odateerat 1500-talstryck om 7 blad, utan titelblad och nu förvarat i Göteborgs stadsbibliotek, dit det sålts år 1897 av pastor L. F. Palmgren i Ekeberga. Detta häfte har av Erik Person nu utgivits i faksimiletryck under rubriken *Några gudliga visor*, vilken ru-

brik återfinnes i en beskrivning av år 1751 på ett psalmtryck från 1530. Detta endast litterärt kända psalmtryck har i allmänhet ansetts identiskt med Göteborgshäftet.

Utgivaren ger i sin inledning en översikt av den hymnologiska forskningen kring de första psalmdiktningförsöken i Sverige, dock utan att meddela något nytt. På en del punkter är man benägen att sätta frågetecken i kanten för författarens påståenden. Framför allt gäller detta påståendet att det är tydligt att alla eller ett flertal av psalmerna i Göteborgsfragmentet ingått i 1526—1528 års (antagna, men ej kända) psalmbok.

Det huvudsakliga intresset knyter sig emellertid till själva faksimiletrycket, som på ett värdigt och vakert sätt återger en av urkunderna, som vittna om de första stapplande stegen, som hymndiktningens män tagit på den långa vägen vilken fört fram till 1937 års psalmbok.

A. Adell.

Arnold Werner: Vår nya psalmbok. Diakonistyrelsens förlag. 1937. 103 s. Pris 1:75.

Kyrkoadjunkten i S:ta Clara, biträdande sekreteraren i psalmbokskottet vid 1936 års kyrkomöte och i den sista psalmbokskommittén har sammanställt en kort vägledning för den som vill få kunskap om huru 1937 års psalmbok tillkom. I en kortfattad, man kunde kanske tycka allt för summarisk inledning berättar han om de många förslagen, som föregingo det slutliga, om beslutet i kyrkomötet och om den nya psalmbokens innehåll. Bokens värde ligger i hög grad i dessa kapitel, som — så långt jag kunnat verifiera det — omsorgsfullt inregistrerar det nytillkomna, det ur Wallins psalmbok med tillägg uteslutna

samt de språkliga ändringarna och bearbetningarna. I detta stycke är skriften en hjälp för den som vill lära känna den nya psalmboken. Till fördel hade det varit om ett register i nummerföljd meddelat uppgift om alla de versar i nya psalmboken som äro ändrade i förhållande till Wallin. Ett kapitel ägnas koralbokssakkunnigas nya koraler. Dess värre äro dessa uppgifter knappast till egentlig vägledning, så difust avfattade som de äro. När exempelvis om nr 458 (mel. till »Som sådden förnimmer Guds välbehag») meddelas att den är en bearbetad koral från år 1697, så står den vetgirige rätt illa ställd när han vill jämföra originalet med bearbetningen. Den uppmärksamme iakttagaren har säkerligen redan iakttagit att melodien kan sökas på närmare håll. Den återfinnes i 1921 års koralbok som nr. 64.

A. Adell.

Samuel Gabrielsson: Svenska psalmbokens förnyelse. Stockholm, Diakonistyrelsens förlag 1937. 232 s. Pris kr. 6:—.

De »rättframma tankar och oförgripeliga bidrag» som preses vid allmänna prästmötet i Västerås 1937 framställde till ämbetsbrödernas uppbyggelse innehålla mycket som är i högsta grad beaktansvärt. Detta gäller framför allt det kapitel som har till överskrift »Nattvardpsalmer». Skada blott att det goda boken innehåller kommit för sent för att kunna vara till gagn vid den nu avslutade psalmboksrevisionen. Och ännu större skada är det att författaren funnit det med sin värdighet förenligt att vid ett sådant tillfälle som ett prästmöte avlägga sin prästrock för att i stället axla den enkle landsortsjournalistens vardagsrock. Hans tillgjorda nonchalans ver-

kar i sammanhanget i högsta grad osmaklig och förtager fullständigt det intelligenta intryck boken annars skulle hava gjort. Den läsare, som efter ett eller annat tiotal sidor med en känsla av obehag vill lägga ifrån sig boken, skulle jag vilja råda att likväl först slå upp sidan 129 och titta på de psalmförslag som författaren bifogat. Självfallet finnes här bland så mycket material (c:a 100 sidor) åtskilligt som kunde varit uttryckt. Men å andra sidan skall viligt erkännas att en del av dessa psalmer utan tvivel höra till det bästa som framkommit under de senaste åren. Åtskilligt är avgjort överlägset en hel del som den nya psalmboken har att bjuda. Bland bidragsgivarna torde man utan tvekan böra placera utgivaren själv främst i fråga om förmåga att giva psalmerna vad Schartau kallar »drag av andelig kallelse poesi».

Knut Peters.

Samuel Gabrielsson: Nya psalmboken. En liten inledningsstudie tillsammans med enkla människor. Diakonistyprensens förlag. 1937. 70 s. Pris 75 öre.

Med berömvärd raskhet har Gabrielsson givit den svenska kyrkomenigheten en kortfattad översikt av innehållet i den nya svenska psalmboken. I denna skrift har han språkligt återvänt från prästmötesavhandlingens forcerat modernistiska stil till en mera ofarligt traditionell, som man lärt känna från hans tidigare skrifter om psalmboken. Liksom dessa andas hans sista bidrag till den hymnologiska kunskapens höjande en stark kärlek till kyrkopsalmen och röjer en förtrogenhet med stoffet, som gör att man känner sig i pålitligt sällskap. Skriften utgör en kortfattad genomgång

av den nya psalmbokens olika avdelningar.

A. Adell.

Welt des Gesangbuches, Leipzig, Schloessmann.

Heft 2: Der Gemeindegesang in der alten und mittelalterlichen Kirche von Paul Gennrich. 51 s. RM. 1:40.

II. 3: Luthers Leben im Spiegel seiner Lieder von Johannes Kulp. 72 s. RM. 1:50.

II. 4: Die Melodien der Lutherlieder von Hans Joachim Moser. 96 s. RM. 1:90.

II. 5: Johann Heermann von Alfred Wiesenhütter. 40 s. RM. 1:—.

II. 7, 8: Erlebtes Kirchenlied I, II von Otto Michaelis. 72 och 72 s. Pris för vardera häftet RM. 1:40.

Redan tidigare har undertecknad i denna tidskrift (förra årgången s. 133) fäst uppmärksamheten på några häften ur denna förträffliga serie. Det påpekades då, vilket i olika avseenden lättillgängligt material för koralafnarn som här bjudes. Vad som gällde de tidigare anmälda häftena, gäller också de här förtecknade. De utgöra i hög grad aktuell litteratur för präster och kyrkomusiker som förbereda sig på koralafnarn. Vårt i psalmboken bevarade hymnologiska arv från den gamla och medeltida kyrkans dagar är tillräckligt stort för att motivera ett par kvällars samling däromkring. Häftet 2 här ovan erbjuder då god tjänst. Vårt Luthermaterial är så rikt att det väl räcker till 3 eller 4 koralafnarn och med hjälp av h. 3 och 4 böra dessa lätt kunna göras utomordentligt intressanta. Båda dessa bidrag äro särskilt förtjänta av att uppmärksammas. Det

förra låter oss blicka in i Luther-texternas tillblivelse. I det senare för oss den berömda författaren på sitt utomordentliga sätt in i den äldsta evangeliska koralens värld. Johann Heermann intager — om än icke kvantitativt så dock kvalitativt — en så framskjuten plats i vår psalmbok att en åt hans psalmdiktning ägnad kväll måste anses väl använd. — Även de båda sist anförda häftena i samlingen äro av stort intresse, om de än icke äro lika direkt »matnyttiga» för koralafnarn som de föregående. De innehålla uttalanden om den evangeliska psalmen i allmänhet av berömda män från Luthers tid till vår egen, vidare omdömen och karakteristiker av enskilda psalmer och enskilda psalmdiktare. Många guldkorn äro att hämta ur denna samling och jag vill som exempel sluta med Max Regers också här anförda yttrande: »Die Protestanten wissen gar nicht, was sie an ihrem Choral haben».

Knut Peters.

Dominicus Johner: Grosse Choral-schule. 7 erw. Aufl. 1937. Pustets Verlag, Regensburg. 406 s. Pris b. 6: 80 Mk.

För den innevarande generationen intar Johner, Benediktinermunken från Beuron, obesträtt rangplatsen som Magister Choralis. Som få i vår tid besitter han en omfattande kunskap om den teoretiska utforskningen av den gregorianska koralen, och därmed förernas en mångårig praktisk erfarenhet. Allt detta är för den av den gregorianska koralen intresserade väl bekant. En ny upplaga av hans koralskola behöves därför ingen särskild rekommendation, blott ett påpekande. Till detta bör fogas att i denna upplaga har han anförtrött komponisten H. Schröder att skriva kapitlet om ko-

ralledsagning. Man instämmer i utgivarens ord i förordet om detta kapitel: Mången skall finna det »herb und streng». Men vid närmare studium måste han medge, att det fullkomligt fattat koralens egenart. — Icke minst av denna anledning bör koralskolans nya upplaga beaktas i vårt land nu när vår egen koralboksfråga är aktuell. Man kan dock ej förbise att den »lutherska» koralen också innesluter gregorianska hymner och antifoner.

A. Adell.

Josef Lind: Korالبok till den Svenska psalmboken (Psalmerna 1—600) enligt Häffnerska principer, redigerad och utgiven 1938. Elkan & Schildknecht, Stockholm. 208 s. Kart. Pris 4: 50.

Den gamle Skolmannen, associén i Musikaliska Akademien, Josef Lind, välkänd genom sina mässmusiksupplagor, har gjort sig den stora mödan att framlägga en egen, fullständig koralbok till 1937 års nya psalmbok. Han vill vara Häffnerian. Häffners minne tillägnar han sitt verk. Den av Häffner genomförda rytmiska utjämningen är hans ideal. Den klassiska Häffnerska harmoniseringen har varit hans föredöme, även om han ej fullständigt konsekvent genomfört sin egen harmoniska ledsagning i Häffnersk anda, utan även låter mera romantiska tongångar komma fram. Det är här ej plats f. n., ej heller tid att göra en genomgående granskning av detta Linds arbete. Särskild uppmärksamhet behövde ägnas åt kapitlet om de nya psalmernas melodier, det kan ej ske här. Blott så mycket må redan få sägas, att detta med stor omsorg och konsekvens genomförda förslag till koralbok icke bör glömmas bort eller tystas ned i den diskussion, som

nu om någonsin skall få lov att föras i de kretsar som hava intresse för koralbokens framtida gestalt och som hava något sakligt att frambära i debatten.

A. Adell.

Liturgi.

Harald Kent: Brändpunkter i Reformationstidens Gudstjenesteordning. København, Levin & Munksgaard 1937. 144 s. Kr. 6:—.

Den danska reformationstidens begynnelseår utmärkas med hänsyn till gudstjänstlivets förhållanden av en synnerligen från inställning mot det latinska språket. Och den fiendskap som mötte det gamla gudstjänstspråket fick också den gamla gudstjänstmusiken dela. De gregorianska melodierna fingo vika för nya tiders nya ideal.

Med Kirkeordinansen av år 1537 får den danska reformationen sin officiella stabilisering. Ur liturghistorisk synpunkt äger denna intresse bl. a. därför att den medgiver gudstjänst både på latin och på modersmålet. När man ville sjunga de gamla latinska sångerna var man hänvisad till »de latinske Messebøger og Græler» till dess de funnit sin ersättare i Jesperssens Graduale 1573. Men icke heller för den danska mässan var kyrkoordinansen tillfyllest. Också här krävdes ytterligare hjälpmedel. Det är för att giva ett dylikt hjälpmedel som Wormordsen utgav sin Haandbog 1539, där mässans texter äro danska, men melodierna delvis de gamla gregorianska. Wormordsens försök lyckades emellertid tyvärr icke rädda de gamla gregorianska melodierna. I den mån de kommo att leva inom den danska kyrkan efter reformationen blev det med latinsk text och icke med dansk. Och när latinet definitivt

fick lämna kyrkan, fick den gregorianska sången göra det sällskap. Den danska mässan hade blivit en torftig psalmboksmässa, som den är än i dag.

Det är åt denna språkstrid ovan nämnda bok framför allt är ägnad. Utan tvivel skulle framställningen vunnit på mindre ord och mera klarhet och överskådlighet. Bokens värdefullaste partier utgöras av ett par nytryck, dels de delar av Kirkeordinansen som behandla mässan, dels motsvarande parti av Wormordsens Haandbog. Mot det tillvägagångssätt som kommit till användning vid återgivandet av Handbokens text måste emellertid betänkligheter uttalas. Bokens värde skulle avsevärt ökats om förf. lämnat ett korrekt avtryck av handbokens text. Till boken äro fogade intressanta musikbilagor, tyvärr dock även dessa i moderniserad form.

Knut Peters.

John Walton Tyrrer: Historical survey of Holy Week, its services and ceremonial. London 1932. 180 s. Pris 1 £ 5 s. (= Alcuin Club Collections XXIX).

När Laurentius Petri gick att i sin skrift »De officiis» framlägga en reformerad ordning för det svenska gudstjänstlivet måste man erkänna att han i allmänhet visade mycket stor pietet för fäderneärvda bruk. Hade den svenska kyrkan varit sin förste evangeliske ärkebiskop trogen skulle i detta nu ingen evangelisk kyrka kunnat uppvisa ett så rikt gudstjänstliv som hon. I betraktande av Laurentius Petris stora värddnad för den medeltida traditionen, där denna icke uppvisade oevangeliska inslag, är det emellertid en punkt i hans gudstjänstordning som är ägnad att förvåna. Det är den sida som börjar med

Palmsöndagen. Här drar han ett brett streck över den stilla veckans rika liturgi och ersätter denna med dagliga predikningar över vår Frälsares lidandeshistoria.

Ingen gång på året kännes väl vår kyrkas liturgiska fattigdom så tryckande som under den stilla veckan. När palmsöndagens högmässa slutat, stå de flesta svenska kyrkor låsta till långfredagens förmiddag. På sina ställen hålles nattvardsgång på skärtorsdagens kväll och i städerna kanske passionspredikan på onsdagskvällen. Men detta är också i de allra flesta fall maximum. På långfredagen hålles högmässa och kanske aftonsång, men påskaftonen står kyrkan åter stängd för att — utom i en del städer, där ottesång förekommer — icke öppnas förrän påskdagens förmiddag.

När man tänker på det rika liturgiska liv som under dessa åtta dagar utvecklades i medeltidens kyrkor och jämför det med vår nuvarande fattigdom kan man svårigen undkomma en känsla av vemod. Det kan då vara en tröst att åtminstone få sätta sig in i och i tankarna följa den stilla veckans uråldriga gudstjänstformer, som delvis höra till det äldsta för historisk forskning åtkomliga inom den kristna liturgiens värld. Åt den som vill skaffa sig en mera utförlig och grundlig inblick i dymmelveckans liturgi anbefalles Tyrer's *Historical survey of Holy Week* som ett förträffligt hjälpmedel. Framställningen är delad i tvenne avdelningar med olika metodiskt tillvägagångssätt. Första avdelningen, som omfattar tre kapitel, behandlar påskens allmänna historia under de sex första århundradena. I den senare avdelningen begränsas framställningen till Västerlandet. Här ändras ock metoden så att de särskilda dagarna med sina

gudstjänster behandlas var för sig. Palmsöndagen får sålunda det första av dessa kapitel (= bokens 4:e); de tre första vardagarna sammanfattas i ett gemensamt kapitel; skärtorsdagen, långfredagen, påskaftonen och påskvigilian ägnas därefter var sitt självständiga kapitel.

Det skulle varit utomordentligt frestande att i anslutning till författarens framställning söka giva åtminstone en konturteckning av den stilla veckans gudstjänstliv. Så fyllda som dessa dagar voro av kristen iver, för vilken intet tycktes vara för mycket och inga ansträngningar oövervinneliga, när det gällde att följa Mästaren på hans sista lidandesväg, så skulle även det allra minsta försök i den vägen spränga ramen för en tidskriftsanmälan. Den intresserade hänvisas i stället till boken själv. Det är min övertygelse att han skall finna att dess författare är en angenäm bekantskap att göra. Hans stränga saktighet och flärdlösa framställning, den ytterst överskådliga uppställningen och en detaljrikedom utan överlastning — allt förenar sig till att åt studiet av hans bok giva en behaglig karaktär. Till detta förhjälpes ock den typografiska utstyrseln som är berömvärd.

Knut Peters.

Cuthbert F. Atchley: On the Epiclesis of the eucharistic liturgy and in the consecration of font. (Alcuin Club Collections No XXXI) Oxford University Press 1935, 201 s. 8:o, Pris £ 1 1 s.

När försiggår konsekvationen av elementen i den heliga nattvarden? Svaret på denna fråga kan icke givas i en formel, ty här har inom Österland och Västerland olika uppfattningar utbildat sig. För att finna svaret från medeltida och nutida väs-

terländsk synpunkt behöva vi blott gå till vår egen kyrkas ställning till denna fråga. Den framgår klart av kyrkolagens föreskrift rörande det fall, då det framsatta brödet och vinet under kommunionen tager slut: »Räcker det vinet eller brödet intet till, som i begynnelsen välsignades, då skall prästen åter med instiftelseordens läsande i tysthet välsigna det, som ånyo på altaret bäres, och vad som överbliver skall förvaras.» Här är alltså instiftelseordens läsande det avgörande. Den svenska kyrkan överensstämmer sålunda på denna punkt med den romerska, vilket också är fallet med den anglikanska, som i sin Prayer-Book har en rubrik av samma innehåll som ovan anförda svenska.

I de österländska liturgierna åter sker konsekrationen genom en särskild bön. Denna som nästan alltid följer efter instiftelseorden, brukar benämnas epikles. I denna bön nedkallas den Helige Ande över de framsatta gåvorna (grek. epikaleo = kalla till sitt bistånd). För att giva en föreställning om en nutida epikles meddelas här Chrysostomus-liturgiens (i dansk översättning av Siletzky): »Nedsend Din Helligaand over os og over disse fremstillede Gaver, og gør dette Brød till din Christi dyrebare Legeme og det, som er i denne Kalk, til Din Christi dyrebare Blod, forvandlende dem ved Din Helligaand, saa at de maa være for dem, som deltager deri, til Sjælens Aarvaagenhed, til Syndernes Forladelse, til Din Helligaands Samfund, til det himmelske Riges Fylde, til Frimodighed mod Dig, ikke til Dom eller Fordømmelse.»

Huru skall uppkomsten av denna olikhet i uppfattning historiskt förstås? Frågan är ytterst invecklad och döljer i sig många oklara och olösta detaljer. Vad själva huvuddragen beträffar, torde man få föreställa sig

att ursprungligen instiftelseberättelsen (mer eller mindre fritt återgiven) hörde med till nattvardsfirandets fasta beståndsdelar, mot bakgrunden av vilken uttalades en kort epikles av enklaste form. Konsekrationen har icke lokaliserats till någotdera av dessa moment. Sedermera har vägarna skiljt sig. I Österlandet utbygges epiklesen alltmera och förvandlas småningom till ett självständigt led som är fullt förståeligt utan instiftelseorden och som därför ställa dessa i skuggan. I Västerlandet åter betonas instiftelseorden såsom det väsentliga med påföljd att epiklesen småningom försvinner och lämnar efter sig blott de svaga antydningar som vi återfinna i böckerna *Te igitur* och *Quam oblationem*.

Är nu det västerländska konsekra-tionsförfarandet religiöst mindervärdigt i jämförelse med det österländska? Inför den utveckling och förklaring därav som givits av den romerska dogmatiken har man kanske svårt att icke besvara frågan jakande. Och man förstår de strävanden inom den anglikanska kyrkan som i samband med den sista Prayer-Book-revisionen voro ivrigt verksamma för epiklesens införande i den engelska nattvardsordningen. Den kom också in i det nya alternativa ritualet i denna form: »Hear us, O Merciful Father, we most humbly beseech thee, and with thy Holy and Life-giving Spirit vouchsafe to bless and sanctify both us and these thy gifts of Bread and Wine, that they may be unto us the Body and Blood of thy Son, our Saviour, Jesus Christ, to the and that, receiving the same, we may be strengthened and refreshed both in body and soul.»

Det är mot bakgrunden av Prayer-Book-revisionen som här ovan omnämnda arbete bör ses. En av de mest omdebatterade punkterna var just

epiklesen. En mångfald olika synpunkter gjorde sig gällande. Förespråkare funnos för uppfattningen att konsekrationen icke bör ske genom bön utan genom instiftelseordens läsande, i det prästen träder i Kristi ställe. Å andra sidan hade epiklesen funnits i den »första handboken» (1549) och dess återinförande innebar ett anknytande till gammal tradition. Vidare rådde olika uppfattningar om själva epiklesens innebörd. Den kunde ges olika formuleringar, som kunde rymma ganska skiftande uppfattningar av konsekrationens väsen. Den framstående författaren har i en utomordentligt lärd bok givit en framställning av epiklesens historia från äldsta tider till den romerska canon samt därefter i korthet givit några antydningar om sin uppfattning av förhållandena inom England efter reformationen. Det rika materialet bevisar att den ursprungliga kristna tanken är att nattvardens element helgas genom bön och att redan vid början av det tredje århundradet denna bön innehöll en åkallan om att den Helige Ande måtte komma ned över elementen för att åt kommunikanterna förmedla nattvardens välsignelser. Brödet och kalken betraktades efter konsekrationen som Kristi lekamen och blod. Och författaren är angelägen att framhålla att de stora anglikanska teologerna i det sjuttonde och adertonde århundradet i dessa stycken stodo i överensstämmelse med uppfattningen under kyrkans sex första århundraden.

Knut Peters.

A. W. F. Blunt, C. of E.: *What does it stands for? London, Mowbray, 1935, 46 sidor.*

Vari består den engelska kyrkans egenart? Representerar hon en protestantism som icke är protestantisk

nog eller en katolicism som icke är fullständigt katolsk?

Reformationen fick ett annat förlopp i England än på kontinenten trots starka krafter som arbetade för likformighet. Om dessa ansträngningar likväl misslyckades torde grunden härför böra sökas framför allt i Cranmers förståelse för betydelsen av att den historiska kontinuiteten bevarades, i Henrik VIII:s och Elisabets politiska uppfattning, i den engelska konservatismens styrka, som var lika stor då som nu, samt slutligen också i det betydelsefulla arbete som utfördes av de stora 1500- och 1600-tals-teologerna: en Hooker, en Andrewes, en Laud m. fl. Denna teologi är för den engelska reformerade kyrkan en fast stödjepunkt att falla tillbaka på och hämta nya krafter från.

Vad är då Englands kyrka enligt dessa fäders uppfattning? Hon är icke en ny kyrka, utan landets gamla katolska kyrka, befriad från sitt beroende under påven men bevarande sambandet med det förflutna i lära, gudstjänst och författning.

Hennes historiska uppgift är också just att företräda en från påvedömet frigjord katolicism. Denna uppgift är till sitt väsen protestantisk i detta ords strängt historiska betydelse, ty den innebär ett avvisande av den romerske biskopens anspråk på universalepiskopat och allt vad detta har med sig. Men den innebär på samma gång att, fast protestantisk och romersk äro nödvändiga motsatser så är detta icke fallet med protestantisk och katolsk. Den mest apostoliska katolicismen är fastmera i själva verket frigjord från Rom. De fyra egenskaper som förf. anser känneteckna denna av Rom oberoende Church of England är först och främst dess starka historiska medvetande om sambandet med medeltidens kyrka, vi-

dare dess fasta förankring i den allmänliga apostoliska tron, vidare dess vakna sinne för mysteriet (inkarnationen, kyrkan, sakramenten) samt slutligen dess kontrollerade, reglerade frihet. Andra kyrkosamfund kunna äga dessa samma förmåner. Men intet kyrkosamfund i världen äger dem så väl avvägda mot varandra. Dessa tankar utvecklas närmare och ger författaren anledning att komma in på en del aktuella spörsmål t. ex. frågan om 1928 års Prayer Book och frånskildas vigsel. Den lilla boken utgör ursprungligen ett par föredrag i samband med en biskoplig visitation. Det är en njutning att läsa författarens ovanligt klara, rediga framställning och lyssna till hans väl avvägda och nogga övertänkta omdömen. Man frågar sig med nödvändighet inför denna bok: när skola vi svenska präster få den hjälp av våra biskopar som ligger i ett dylikt rättframt och klart besked, utan »horn och tänder», utan det vanliga: visserligen å den ena sidan — — men å den andra.

Knut Peters.

Alec Robertson: The interpretation of plainchant, Oxford University Press, 1937. 116 sidor.

Den gregorianska sången har knappast något att säga en körledare, som öppnar sitt *Graduale* eller *Vesperale* blott vid körens övningar och som betraktar det minimum som måste sjungas som en trist historia, som man måste försöka att komma ifrån så fort som möjligt. Den åter som vill göra sig mödan med att söka upptäcka den inre enhetlighet som besjälar mässan och strömmar genom dess toner och som försöker tränga in i alla de samverkande faktorer i fråga om stil, rytm, melodi, tempo o. s. v. som äro nödvändiga för ett

vårdat utförande, han har använt sin tid väl och skall bliva rikligen belönad för sitt arbete.

Det är denna senare kategori av körledare som förf. med sin bok vill vara behjälplig. Hans arbete är emellertid icke en koralskola av den vanliga typen. Haberl indelade i sin *Magister Choralis* materialet i trenne avdelningar: A). Vorkenntnisse, B) Kenntnis och C) Erkenntnis. Huvudparten av hans bok upptogs av den andra avdelningen och trots de ungefär 45 sidor, som han offrade på den tredje delen, fick hans läsare väl föga av den djupare förståelse för koralens väsen som borde vara innesluten i »Erkenntnis». Det är denna djupare förståelse som förf. framför allt vill tjäna med sin bok. Han vill lära sina läsare att nalkas koralen icke utifrån, utan inifrån dess eget väsen. Huvudintresset koncentrerar sig därför kring den senare delen av boken, där han i ett lärorikt kapitel låter oss få se in i koralkompositörens arbetsrum och iakttaga honom vid hans kompositionsarbete, för att i fortsättningen låta oss ana något av det dramatiska spänningsmoment som i så hög grad, fast ofta dolt, ligger inneslutet i den gamla kyrkosången. Ett kapitel är ägnat åt koralens utomordentliga förmåga att göra en text levande genom att åt densamma skänka en musikalisk interpretiering, som förf. med ett mindre lyckat uttryck kallar *word painting*; i ett annat analyseras vissa formelement och former.

Att på det blygsamma utrymmet av c:a 100 — låt vara stora — sidor ge en framställning av den gregorianska koralen från dess insida är ingen lätt uppgift. Att det hela får karaktären av mer eller mindre löst hopfogade brottstycken kan icke undvikas. Författarens framställning är

emellertid i hög grad eggande till ett fortsatt inträngande i den gregorianska koralens rika värld.

Knut Peters.

För blandad kör.

Musikmappe-Kantate 1937. Distribution: Kantorei Berlin-Steglitz. Förlag: Merseburger & Co, Leipzig. Pris a) för koralblad R.M. 0:05, b) för kantat R.M. 2:—.

Die Musikmappe der Kantorei Berlin-Steglitz, 1937, innehåller en serie intressanta koralblad, både för instrument och sång. Bland de förra märkes särskilt en trestämmig sats för orgel (manualiter) eller två violiner och violoncell över koralen »Wie schön leuchtet der Morgenstern» med cantus firmus i mittelstämman av Fritz Werner-Potsdam. Den är icke bara välljud för örat, utan även ur ren kompositionsteknisk synpunkt ett synnerligen givande studieobjekt. Bland de vokala satserna märkes en liten enkel men frisk sättning till Sv. ps. 503 av H. Altmann. En trestämmig motett med Psalt. 92 som text och Crügerkoralen »Nun danket all und bringet Ehr» som avslutning har Eberhard Wergel till upphovsman. De båda påskleiserna »Christ ist erstanden» och »Christ lag in Todesbanden» samt Gerhardt-psalmen »Sollt ich meinem Gott nicht singen» förekomma, de båda förra med melodin i originalavfattning, den senare i både original och modern utjämnad form i några allmogliga fyrstäm. koralsättningar av Rudolf Mauersberger. Nyssnämnda Gerhardt-psalm — koralen är av Schop — har inspirerat Kurt Fiebig till en kantat för kör, två violiner, cello och orgel omväxlande med församlingssång. Denna kompositörs starkaste sida ligger i den rytmiska utge-

staltningen. Själva koralen tilldrager sig för oss svenskar ett visst intresse, då den upptagits från äldre svenska sångböcker, bl. a. Hæffner, i det Runbäck-Peterska koralboksförslaget under n:r 330. — Den gamla morgonpsalmen »Die helle Sonn leucht jetzt herfür» förekommer i en koralmotett för blandad kör av Siegfried Schroantes. Med M. Prætorius som tydlig förebild har komponisten här fullt självständigt skapat ett synnerligen värdefullt litet konstverk. I denna klara stil skriver också Fritz Werner-Potsdam en koralkantat »Mit Freuden zart» för trestäm. blandad kör och tre melodiinstrument. — Dessutom förekommer en liten körkantat över påskpsalmen »Wir wollen alle fröhlich sein» av Hans Fr. Micheelsen.

I. J.

För trestämmig blandad kör.

På Tacksägelsedagen eller vid Skördfest. Sv. ps. 402, tonsatt av Johann Heller. 0:15.
O huvud, blodigt, sårat. Ernst Pepping ur »Spandauer Chorbuch». 0:20.
Hoppas på Herren, Israel. Gottfrid Berg. 0:20.
Herre förbarma dig. Folke Sandberg. 0:20.
O, Guds Lamm. Folke Sandberg. 0:20.
Samtliga å Nord. Musikförl.

Mot bakgrunden av den stora uppsjön på fyrst. körlitteratur tilldrager sig de två- och trest. satserna alltid ett visst intresse. Redan genom sin halt förtjäna de att dragas fram i ljuset och sist men icke minst viktigt giva de god näring åt de små men ambitiösa körernas ofta mödosamma strävanden. Bland nyare tysk litteratur märkes en frisk tvåst. sats över sv. koralen 402 av Johann Heller samt

en trest. sats över sv. koralen 502 av Ernst Pepping. Att horisontalplanet är det förhärskande i dessa båda, behöver väl knappast påpekas. Så är ock fallet med tre satser av svenskt ursprung: »Hoppas på Herren, Israel» och »Så lyse edert ljus» av Gottfrid Berg samt »Herre förbarma dig» av Folke Sandberg. Den sistnämnde är även representerad med en homofon sats: »O, Guds Lamm». I. J.

Allsång.

*Allsång, Blad 1—7, serie av enstäm-
miga sånger och folkvisor för
samfällid sång. Sveriges Körför-
bund. Ett blad pris 0:05.*

För att möta den med lavinartad fart rullande allsångsrörelsens behov av billigt och lämpligt notmaterial har Sveriges Körförbund givit ut en serie goda sångblad. Vid val av sånger ställer sig anmälaren tveksam endast inför Stenhammars Sverige med dess många blindskär i rytmiskt avseende.

I. J.

Liturgisk musik.

*Nyårsvigilia. Texten sammanställd av
Ola Cleve. Musik av Sulo Salo-
nen. Edition Fazer 2539. Helsing-
fors.*

Vid mottagandet av föreliggande finska Nyårsvigilia fäste sig anmäla- ren vid följande upplysning på titelbladet: »Kompositionsarbetet utfört» etc. Utan att ingå på liturgiska spörsmål måste man säga, att »arbetet» ur rent musikalisk synpunkt är välgjort, både vad beträffar den rikligt förekommande nykomponerade s. k. antifonala psalmodin som harmoniseringen av de väl valda koralerna.

I. J.

Om orgel.

*Hans Klotz: Das Buch von der
Orgel. Bärenreiter-Verlag, Kassel.
Pris: Mk 3.60.*

»Säg mig, ljuder egentligen de pipor, som man ser 'utanpå' orgeln? Har orgeln ännu flera pipor än dessa? 1000? 2000? Det är inte möjligt! — »Tänk, jag såg nyligen i X-by en orgel, som hade två klaviaturer, inte bara en! Sagolikt! Förekommer det ofta?»

Med dessa för en organist icke ovanliga lekmanfrågor inleder Hans Klotz första kapitlet i sin nu utkomna orgelhandbok. Den ger svar icke blott på dessa frågor utan på allt som tänkas kan ifråga om en orgels uppbyggnad och hur den fungerar, om disponering och uppställning, om orgelspel, orgelhistoria och orgellitteratur. I sympatiskt kåserande tonfall berättar förf. om alla dessa ting för vetgiriga fåkunniga. Det populära framställningssättet gör icke våld på saktigheten, tvärtom delar Klotz frikostigt med sig av sina rika och djupgående kunskaper om fakta och sina mångahanda praktiska erfarenheter i det outtömliga frågekomplex, som döljes bakom ordet »orgel». På de 127 sidorna har t. o. m. blivit plats för 8 helsidesbilder och ett 70-tal större och mindre avbildningar inne i texten.

Som ett överskådligt, mera lättillgängligt och populariserat koncentrat av nutida tysk orgelkunskap sådan den tidigare offentliggjorts i de omfattande verken av Ellerhorst, Töpfer-Smets, Mahrenholz m. fl. är Klotz' lilla kompendium att hälsa med största glädje av dem, som skola taga de första stegen in i orgelkonstens vidsträckta och hemlighetsfulla rike

för vilka det tyska språket ej utgör ett hinder för bokens begagnande.

Rqu.

För orgel.

Achtzig Choralvorspiele deutscher Meister des 17. und 18. Jahrhunderts zum gottesdienstlichen Gebrauch herausgegeben von Hermann Keller. C. F. Peters, Leipzig. Pris: Mk 4:—.

Redan titeln ger vid handen, att samlingen s. a. s. allmänmusikaliskt äger ett högt värde. Dess liturgiska värde är emellertid ej mindre, vare sig man ser teoretiskt eller praktiskt på saken. Teoretiskt-liturgiskt är nämligen samlingen värdefull, ity att den utgör en ypperlig exempelsamling både för organistens improvisationsförsök och hans skriftliga koralbearbetningsarbeten. Praktiskt-liturgiskt värde har samlingen därigenom att den innehåller uteslutande bearbetningar av alltfört brukade koraler — till 80 % sådana som finnas i svenska koralböcker! — att bearbetningarna ofta transponerats till eller i närheten av de tonarter, som äro brukliga för resp. koraler hos oss, att den tekniska svårighetsgraden mestadels är moderat, att över hälften av styckena kunna utföras manualiter. Vidare: i en särskild förteckning ha bearbetningarna uppdelats på kyrkoårets olika fester efter vars och ens lämplighet, till varje stycke finnes härkomst och registreringsförslag angivna, för den historiskt intresserade givas dessutom korta biografiska notiser om komponisterna samt en historisk-formell översikt av koralbearbetningens skilda arter.

Utgivarens, Hermann Kellers, arbete är, som alltid, föredömligt, notsticket klart och tydligt som sed är numera

i alla Peters-utgåvor. Denna den senaste i raden av koralbearbetnings-samlingar förtjänar sålunda i allra högsta grad att snarligast bliva en självskriven beståndsdel i alla svenska församlingars och organisters orgelbibliotek.

C. E. R.

Sv.-O. Møller: Pensée (Toccat) för orgel, opus 8. Edition Dania, København. Pris kr. 1:—.

Kompositionens något dubiösa benämning kunde väcka misstankar om ett stycke romantisk 1800-tals orgellyrik. Det är alldeles icke fallet; Møllers toccata bär en synnerligen tydlig prägel av »nytid» och osentimentalitet med både harmonisk och melodisk kärvhet. Det ganska korta stycket ger intryck av en något improvisationsartad introduktionsprämbel med ett fugatoparti omramat av figurativa stycken. Som inledning kan kompositionen väl, spelad med rytmisk pregnans och schwung och med klassisk registrering, bäst göra ett fördelaktigt intryck.

C. E. R.

Herman Akerberg: 8 tonstycken för orgel till kyrkligt bruk. Eggelings Musikhandel, Lund. Pris kr. 3:—.

Herman Akerberg har redan sedan åtskilliga år tillbaka räknats till Sydsvriges mest uppskattade orgelspelare. Med sitt briljanta och temperamentsfulla spel har han skaffet sig icke få vänner och lärjungar och dessa hälsa säkerligen med glädje de här föreliggande orgelstyckena av Akerbergs hand, typiska för sin upphovsman. Tvenne äro små »fria» preludier, de övriga styckena äro skrivna över kända koraler. Detta förhållande

kommer helt säkert att bidra till att styckena bli ofta och gärna spelade.

C. E. R.

Kyrkokonst.

L. Wennervirta: Suomen keskiaikainen kirkkomaalans, Borgå 1937. Werner Söderström O. Y:s bokförlag, 258 sidor, 73 bildbilagor, 135 illustrationer.

Den framstående finska konsthistorikern, doktor L. Wennervirta, har givit sig ut i den svåra uppgiften att från konsthistorisk synpunkt datera och beskriva bilderna i Finlands medeltidskyrkor. Dessa kyrkor äro till antalet c:a 70, av vilka somliga äro undersökta eller restaurerade, andra icke. Omdömet försvåras av den hårdhänta restaurering, som i vissa kyrkor, t. ex. i Lojo, Raumo och Tövsala, utfördes kring sekelskiftet under ledning av Emil Nervander. Kyrkornas bildskrud har i övrigt under tidernas lopp undergått olika behandling och dels förstörts. Bäst hava de målningar bevarats, som i tiden överkalkade nu restaurerats under de senaste 20 åren. Mycket står ännu att göra, så äro t. ex. de synnerligen värdefulla bilderna i Kumlinge utskärskyrka ännu delvis övertäckta. Alla kyrkor äro icke heller helt undersökta ännu.

De äldsta bilderna finnas bevarade i Jomala och Sund kyrkor på Åland samt i vissa av Åbo domkyrkas sidokapell och härstamma troligen från början av 1300-talet. Dessa bilder rubriceras som gotiskt monumentmåleri samt stå på en jämförelsevis hög konstnärlig nivå, men hava bevarats endast fragmentariskt. Man kan i dess målningsart finna stillikheter med målningar från motsvarande tid i Sverige och bära de drag, som kunna anses

utgöra engelska eller franska inflytelser, dock förmedlade över Westfalen och Renländerna. Motiv och stilintryck kunna sedan spåras härifrån även i den senare kyrkokonsten i västra Finland.

Målningarna i de kyrkor, som äro belägna i Nyland, Tavastland och Satakunta äro av något senare datum och hava stildrag gemensamma med Baltikum och Skandinavien. Konstens utövare hava tydligen kommit från Tyskland till Norden, till Finland dels via Sverige.

Efter den ganska högtstående gotiken i måleriet på 1300-talet förmärkes en viss dekadans i 1400-talets konst. Man kan tala om en primitiv folklig stil. Allehanda magiska symboler och rent profana bilder få rum i kyrkans s. s. jungfrudansen, vidunderliga djur, bilder av tornerspel, hästhandel (Sic!) m. m., vid sidan av mera kristligt religiösa bilder, t. ex. i Nouis, Pernå, Sibbo och Finström. I Nouis kan man bl. a. spåra inflytelser från de medeltida folkliga textilierna.

Förf. talar om en målarskola, som han benämner efter en känd målare Henricus pietor (Henricus Petri) eller som han också kallar Kalandskolan (efter Nykyrko = Kaland i Åbolän). Dessa målningar stå åter konstnärligt högre än de förra och äro nära besläktade med en del Uppländska kyrkors dekorationer, den s. k. Tierpska skolans. Svenska forskare hava också antagit att nämnda Henrikus överflyttat från Sverige till Finland. De dekorativa motiven återfinnas f. ö. också i Nord-Tyskland. I Lojo och Hattula kyrkors rikliga målningar från den sista katolska tiden tror sig förf. finna exempel på inhemsk finsk konst.

I allmänhet kan man i bildvalet spåra dominikanskt inflytande, endast i Raumo klosterkyrka naturligt nog

franciskanskt. Mot slutet av medeltiden bliva bilderna mera berättande eller beskrivande, liksom också de avbildade helgonens antal ökas. Kristus och hans lidande avbildas gärna. Jungfru Maria avbildas som mater misericordiae eller förhärlligas hennes lidande med Kristus (compassio). Därtill beskrives t. ex. i Raumo hennes himmelska kröning. Jul- och påskliturgin har fått leverera bildmotiv, liksom också den s. k. Gregoriusmässan. En märklig bild, den s. k. dödsdansen, finnes avbildad i Ingå kyrka, ett motiv som icke alls förekommer i Sverige, en enda gång i Danmark, men som via Reval synes hava införts från Nord-Tyskland.

Doktor Wennervirta har utfört omfattande forskningsarbeten, har även besökt utlandet för att bese motsvarande konstalster m. m. Han har jämväl ägnat uppmärksamhet åt ikonografin. Med en god detaljkänedom har han skildrat de olika kyrkornas bildskrud. Dock förbryllas läsaren ibland av den upprepade behandlingen av samma bildmaterial från olika synpunkter. Ibland undrar man om icke dateringen av bildmaterialet utförts alltför djärvt. Men å andra sidan måste man medge att uppgiften varit oerhört svår och att författaren ändå i det stora hela rätt sig förträffligt med densamma. I slutet ges en översikt på tyska över forskningsresultatet, skriven av professorskan Rita Öhqvist. Vad man måste anmärka emot är att nästan samtliga ortsnamn också på svenska socknar återges i den tyska texten enbart på finska. För skandinaviska läsares räkning borde åtminstone hava bifogats en förteckning över ortsnamnens svenska motsvarigheter.

O. Schalin.

*Alfred Stange und Graf
Wolff Metternich, Der Bas-*

senheimer Reiter. Ludw. Röhrscheid Verlag, Bonn 1937.

För några år sedan påträffades i byn Bassenheim nära Koblenz en rytarstaty, som var inmurad i den 1899 uppförda kyrkan, dit den hade räddats från en äldre kyrkobyggnad. En ung forskare, H. Schnitzler, som upptäckte den, har redan hunnit publicera resultatet av sina forskningar rörande detta monument. En något utförligare och med förstklassiga bilder försedd publikation med ovanstående titel utgör en populär och välskriven introduktion till verket. Med denna upptäckt har Tyskland blivit ett stort konstverk rikare. Mästaren är ingen mindre än upphovsmannen till de fängslade skulpturerna i Naumbergerdomen. För den, som vill orientera sig i 1200-talets staufiska konst — en renässansrörelse lika mäktig som den italienska under 1400-talet — är denna skrift att varmt rekommendera.

Bengt Cnattingius.

Predikningar.

*Aftonsångspostilla uti vilken
behandlas första årgångens afton-
sångstexter. Under medverkan av
präster i Svenska kyrkan utgi-
ven Axel Malmberg. C. W. K.
Gleerups förlag. 525 s.*

Med denna predikosamling fortsättes den för några år sedan utgivna aftonsångspostillan över andra årgångens texter. Utgivaren har verkligen åstadkommit ett ståtligt uppbåd av nu verksamma predikanter i vår kyrka. Biskopar, domprostar och vanliga prostar, kyrkoherdar och komministrar, pastorer i olika befattningar framlägga här Guds ord efter den nåd som blivit var och en given. Det är givet, att

olika riktningar — för att tala efter människosätt — här framträda i högkyrkliga och schartauaner, lågkyrkliga och pietister. Men allt detta gör denna predikosamling intressant på ett sär eget sätt. Den är ett ypperligt dokument nu och framdeles om huru det predikas i 1930-talets svenska kyrka. Men framför allt bör sägas att det är ett levande Guds ord som här möter oss, och den som till sin uppbyggelse gärna läser predikningar, finner här en mycket god bok. Därtill kommer

att det är på något särskilt sätt uppfriskande och omväxlande att uppbyggas av predikningar just över aftonsångstexterna. De flesta predikosamlingar gälla ju evangelietexterna, men just genom aftonsångstexterna lär man sig se det kristna budskapet från nya synpunkter och än bättre lära sig fatta något om vad bredden och längden och höjden är. Och börja gärna läsningen av denna goda bok med den bön, som inleder betraktelsen på palmsöndagen!
E. L.

Sammanträden.

Kyrkosångens Vänners Centralkommitté hade årsmöte i Stockholm den 7—8 januari 1938. Ordföranden, biskop Aulén, inledde sammanträdet med att läsa några verser ur psalt. 65 samt erinrade om det betydelsefulla gångna året 1937. Övliga berättelser upplästes och lades till handlingarna. CK beslöt att till ledamöter kalla biskop Ysander och kantor A. Runbäck. — Åt kyrkoadjunkt L. Lindhagen uppdrogs att skriva en redogörelse för kyrkomusikens läge och det arbete som bedrivs i landet, avsedd att tillställas svenska kyrkans årsboks redaktion.

Åtskilliga motioner hade inlämnats. Med anledning av dessa beslöt CK:

1) En kommitté (biskoparna Aulén och Ysander samt domkyrkoorg. Weman) med uppgift att undersöka möjligheterna för en fördjupad kyrkomusikalisk utbildning av de blivande prästerna i samband med en beramad omläggning av prakten.

2) En skrivelse till Kungl. Mus. Ak. med anhållan om att elementär undervisning i kördirigering och liturgik måtte föreskrivas för lägre organistexamen samt att dennas namn

mätte ändras till »organist- och kantorsexamen».

3) En kommitté (Biskop Aulén, kyrkoherde Hellerström och domkyrkoorg. Weman) med uppdrag att undersöka möjligheterna att få använda radion i den kyrkomusikaliska upplysningens tjänst. I samband därmed beslöts en skrivelse till Radiotjänst angående utnyttjande av pausen mellan aftonsången och väderleksrapporten för kyrkomusik.

4) En kommitté (Kyrkoherde Peters, musikdir. W. Ahlén, kyrkoadj. Lindhagen) med uppgift att uppgöra och till alla skolstyrelser och rektorsämbeten i riket utsända förslag till de psalmer och melodier som, dels böra inläras i de olika klasserna, dels kunna användas vid skolans morgonböner.

Musikutskottet för den kommande rikshög tiden i Borås inlämnade ett förslag till program med mottot »Kyrkomusiken såsom förkunnelse». CR beslöt tacksamt förorda detta förslag. Tyvärr tillåter icke utrymmet en redogörelse för förslaget, vilket innebär en fullständig nyorientering.

CK beslöt att hänvända sig till

de olika stiftens ungdomsförbund och domkapitlen med anhängan om lämpliga åtgärder för den nya psalmbokens insjundingande. Hos Diakonistyrelsen skulle en anhängan göras om anställande av lämplig person såsom »vandringssklockare» i svenska Kyrkan under de närmaste åren.

Till stiftskretsarna utsändes en uppmaning att senast den 16 mars till koralkommitténs sekr. (H. Weman) insända önskemål inför koralboksrevisionen.

Handboks-kommittén skulle fortsätta sitt arbete, särskilt med hänsyn taget till Årkebiskopens i dagarna utkommande förslag. I denna kommitté invaldes professor A. Nygren. Det överarbetade förslaget skulle sedan sedan tillställas alla domkapitel i riket.

I styrelsen omvaldes biskop Aulén, komm. Grefberg, domkyrkoorg. Weman och musikdir. W. Ahlén samt nyvaldes prof. A. Nygren (v. ordf.) och kyrkoadj. T. Wikmark.

Kyrkoherde Allard måste tyvärr på grund av vacklande hälsa avgå ur styrelsen. Ordf. tolkade K. S. V:s stora saknad och tacksamhet för de 30-tal år, som kyrkoherde Allard tjänat K. S. V.
L. Lindhagen.

Sveriges Kyrkosångsförbunds Centralråd höll sitt ordinarie års-sammanträde i Stockholm den 10 jan. i år.

Till ordförande efter kyrkoherde Allard, som av hälsoskäl undanbett

sig återval, valdes docent Gustaf Lindberg, Uppsala. Till arbetsutskott valdes ordf., v. ordf. och sekr., och till redaktör för förbundets tidskrift utsågs musikdirektör R. Forsman. Revisorererna omvaldes.

Huvudfrågan vid sammanträdet var givetvis den stora kyrkosångshögtid, som skall hållas nästa år. Centralrådet beslöt att förlägga den till Borås 20—22 oktober 1939.

Programmet härför hade utformats av en kommitté, bestående av musikdirektörerna Henry Weman, Herman Lindqvist, V. E. Lundquist och Set Svanholm, och följer i huvudsak de riktlinjer, som domkyrkoorganisten Weman i ett uppmärksammat anförande vid fjorårets sammanträde uppdrog. Sålunda är den stora rikskörens uppgift mycket begränsad, och så mycket större utrymme har beretts åt stifts- och andra separatkörer. Ett rikt gudstjänstliv skall prägla högtiden. Man lägger bl. a. märke till ett par musikgudstjänster, en för adventsjultiden och en för passionstiden, avsedda för liten landskyrkokör. Programmet är f. ö. genomgående pedagogiskt upplagt och synes därför i hög grad kunna befördra arbetet i församlingarna.

Till den avgående ordföranden riktades ett varmt tack för hans arbete i kyrkosångens tjänst, och Centralrådet valde honom till förbundets hedersledamot.

B. Å.

Meddelanden.

Val. Till innehavare av förenad tjänst ha utsetts:

i Orlunda, Ög., Lennart Wenneberg, därstädes, i Tegelsmora, Upps., Evald Törnerud, därstädes, i Transtrand,

Kpb., Karl Lennart Johansson, St. Skedvi, i Götlunda, Skb., Lennart Gustafsson, Långemåla, i Asker, Örb., Lennart Runefors, Lynneryd, i Ekenäs i Ödsmål, Gtb., Erik Thorlén,

Gustaf Adolf, i Håsjö, Jmt., K. A. Höglund, Erikslund, i Norrbyås, Örb., Erik Wallinder, därstädes.

K. S. V. i Lunds stift. — För att underlätta införandet av den nya psalmboken anordnar K. S. V. i Lunds stift kortare psalm- och koralkurser för präster, kyrkomusiker, folkskollärare och lekmän under februari månad enligt nedanstående program:

onsd. 2, 9, 16, 23 kl. 19 i Kristianstads Helga Trefaldighetskyrka. Kursledare: kyrkoherden, teol. d:r A. Anderberg och musikdirektör O. Wadborg;

fred. 4 och lörd. 5 kl. 18 i Ängelholms kyrka. Kursledare: kyrkoherde H. Wentz och musikdirektör C. E. Rosenquist;

onsd. 16 och torsd. 17 kl. 19.30 i Lund å S:t Mikaelsskapell, Kapitelhuset, Krafts torg. Kursledare: domkyrkokapellmästare J. Hedar. Kursen inledes med föredrag av biskop Edv. Rodhe;

lörd. 19 och sönd. 20 i Höör å Lunds stifts kyrkliga ungdomsförbunds folkhögskola Akersberg. Närmare upplysningar meddelas av stiftsadjunkt G. Edberg, Gröneg. 7, Lund; onsd. 23 och torsd. 24 kl. 19 i Häl-singborgs S:ta Maria kyrka. Kursledare: domkyrkokapellmästare J. Hedar. Kursen inledes med föredrag av biskop Edv. Rodhe;

torsd. 24 och fred. 25 kl. 19 i Simrishamns kyrka (med reservation för eventuell ändring, vilken meddelas i ortspressen). Kursledare: kyrkoherden, teol. d:r A. Anderberg och musikdirektör O. Wadborg.

Dessutom anordnas en kurs i Karlskrona fred. 16—sönd. 18 sept. kl. 19 i Karlskrona Fredrikskyrka. Kursledare: kyrkoherde F. Witzell och musikdirektör D. Murgård.

Vidare utlovas en dansk koraldag i Lund till tisd. 19 april. Programmet upptar ett föredrag om dansk koralthistoria allt ifrån reformationen intill våra dagar samt en konsert med danska koralsättningar för orgel och kör samt en motettavdelning.

Sommarens koralveckor kommer att förläggas till Båstad 7—12 juni. Fullständigt program meddelas i aprilnumret av denna tidskrift.

Sällskapet Kyrkosångens Vänner i Ärkestiftet anordnar en koraldag i Upsala måndagen den 14 februari enligt följande program:

Kl. 11 fm. *Den nya Psalmboken*. Föredrag av pastor Arnold Werner, Stockholm.

Kl. 12 fm. *De nya koralerna*. Orientering och koralövning under ledning av domkyrkoorganist H. Weman.

Kl. 1 em. Rast.

Kl. 2 em. *En levande församlingssång*. Föredrag av komminister I. Sahlin. Koralövning och samtal.

Kl. 4.30 em. Middag.

Kl. 6 em. Orgelstund i domkyrkan (H. Weman).

Kl. 6.30 em. Offentlig koralövning i domkyrkan. Avslutning.

Samling i domprostsalen (församlingssalen).

Koraldagen, som är instruktivt lagd, vill i första hand hjälpa präster och organister att ute i sina resp. församlingar anordna koralaftnar men står öppen för alla intresserade. En kursavgift av 2 kr. erlägges. Om så önskas, må denna samtidigt gälla såsom medlemsavgift i K. S. V. för innevarande år. Sällskapets årsmöte hålles samma dag kl. 10 fm. (domprostsalen), varvid nya medlemmar kunna vinna inträde.

A. Mårtenssons Orgelfabrik A.-B.

Tel. 1119

L U N D

Tel. 1119

PIPOGLAR

för kyrkor, kapell och samlings-salar. Ett gediget arbete av modernt konsthantverk.

Ombyggnadsarbeten såväl som re-staureringar och fläktinstallationer utföras med omsorg och yrkesskicklighet.

Införda våra förslag.

CENTRAL- TRYCKERIET

VASAGATAN 16, STOCKHOLM

SPECIALAVDELNING FÖR
NOTSTICKNING

NOTER och MUSIKALIER

E. A. Setterquist & Son

ÖREBRO TEL. 103 04
Sveriges äldsta orgel-
fabrik.
Grundlagd 1835

Tillverkar: Kyrkorglar enligt den moderna orgelrörelsens principer.

Utför: Om- och tillbyggnader av äldre orgelverk, reparationer, omstämmningar o. rengöringar.

Elektriska fläktar med garanti för ljudlös gång inmonteras.

Firmans fria kombinationssystem har erhållit de amplaste lovord av de mest framstående orgelmusici.

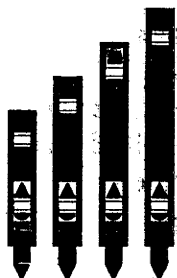
ÅKERMAN & LUNDS NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

KUNGL. HOVLEVERANTÖR

Tel. 26

SUNDBYBERG

Tel. 26

Tillverkning av Piporglar
för kyrkor, kapell och konsertsalar.

Om- och tillbyggnader,
reparationer, omstämningar och ren-
göringar av gamla orgelverk samt
inmontering av elektriska blåsverk
utföras.

Uteslutande svenskt material och arbete.

KYRKO- ORGLAR

orglar för kapell o. hem,
om- och tillbyggnad,
reparation o. stämning,
anläggning för elek-
trisk bältdrift.

Firma
Orgeltjänst
Bo Wedrup
St. Göransgatan 23
UPPSALA - TEL. 6357

Musiktryck

AV ALLA SLAG MED
SÄVAL STUCKNA SOM
KOPIERADE NOTER

BRÖDERNA
LAGERSTRÖMS
LITOGRAFISKA ANSTALT
FLEMINGGATAN 16 / STOCKHOLM
TELEFON 231880

